

PRAVO DJETETA NA IZRAŽAVANJE MIŠLJENJA - IMPLIKACIJE ZA OBITELJSKU MEDIJACIJU Pravo djeteta na izražavanje mišljenja - implikacije za obiteljsku medijaciju

Đurkov, Ana

Professional thesis / Završni specijalistički

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:199:103400>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA
SPECIJALISTIČKI STUDIJ OBITELJSKE MEDIJACIJE

ANA ĐURKOV

**PRAVO DJETETA NA IZRAŽAVANJE
MIŠLJENJA – IMPLIKACIJE ZA OBITELJSKU
MEDIJACIJU**

Završni rad

MENTOR: izv.prof.dr.sc. DANIELA ŠINCEK

Zagreb, 2022. godina

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Pravo djeteta na izražavanje mišljenja.....	4
2.1 Pojmovno određenje	5
2.2 Implementacija i konzumiranje prava	9
3. Participacija djece – definicija, modeli, razine.....	12
3.1 Definicija i shvaćanja dječje participacije.....	12
3.2 Modeli i razine participacije.....	14
4. Važnost i značaj uključivanja djece u proces obiteljske medijacije.....	19
4.1 Preduvjeti koji moraju biti ispunjeni da bi dijete bilo uključeno u proces obiteljske medijacije.....	24
5. Obiteljska medijacija u kontekstu participacije djece u medijacijskom procesu.....	26
5.1 Medijacija razvoda	29
5.1.1 Medijacija usmjerena na djecu.....	29
5.1.2 Medijacija u koju su djeca uključena.....	31
5.2 Medijacija sukoba roditelja i djece.....	36
6. Uloga i odgovornost obiteljskog medijatora u stvaranju preduvjeta koji bi osigurali uključivanje djece u proces obiteljske medijacije.....	41
7. Ostvarenje djetetova prava na izražavanje mišljenja u obiteljskoj medijaciji, kada i na koje načine je djecu moguće uključiti.....	48
8. Razvojna dob djece i njihova obilježja u kontekstu participacije djece u obiteljskoj medijaciji.....	54
9. Participacija djece i provedba obiteljske medijacije u Republici Hrvatskoj.....	58
10. Zaključak.....	61

Literatura

Sažetak

1. Uvod

Djeca, zbog svog statusa u društvu, tijekom povijesti nisu imala mogućnost iskazati svoje mišljenje. Odrasli su imali moć, a djeca su se smatrala osobama koje postaju autonomne, a ne onima koje to već jesu. No kroz vrijeme, koncept shvaćanja djeteta se mijenjao.

Djeca su bila nevidljivi članovi društva, bila su viđena no ne i slušana. Bilo im je uskraćeno pravo glasa i nedostajao im je pristup pravosuđu kao i mehanizmi za žalbe (Parkes, 2013).

U početku se na dijete gledalo kao na vlasništvo roditelja, objekt, da bi se počelo percipirati kako je dijete ljudsko biće koje ima vlastite osjećaje i misli, individualni i osobni život, bez obzira koliko na početku može biti sličan životu roditelja ili obitelji u cjelini (Koren, 2005).

Tijekom posljednjih godina ideja da djeca imaju pravo biti saslušana o svim pitanjima koja ih se tiču, postala su središnja tema u međunarodnim raspravama o pravima djece.

Pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje, zatim da dobije odgovarajuće informacije te da bude saslušano u svim stvarima koje ga se tiču, bilo izravno ili neizravno, jedno je od temeljnih prava i sadržano je u Konvenciji o pravima djeteta.

Vlada Republike Hrvatske donijela je posebnu odluku kojom se na temelju notifikacije o sukcesiji od bivše države Hrvatska smatra strankom Konvencije o pravima djeteta od dana osamostaljenja, tj. od 8. listopada 1991. godine (Odluka Hrvatskog Sabora, NN 53/91).

Time se obvezala ozakoniti ostvarivanje tog prava što uključuje njegovu praktičnu primjenu u praksi, u svim područjima rada kada se donose odluke koje će imati utjecaj na dijete te u bilo kojem aspektu djetetova života.

Djeca se percipiraju kao društvena skupina kojoj se, zbog njihova društvena položaja, treba pristupiti na poseban način. Odgoj djece je „složen osobni, obiteljski i društveni zadatak roditelja za čiju je slojevitost teško odrediti odgovarajući pravni izraz“ (Alinčić, Bakarić u: Majstorović, 2007:442).

Težnja je svake države odrediti osnovne pravne smjernice odnosa u obitelji pa tako i odgoja djece. Svrha je takvog postupanja zaštita ranjivih skupina, prije svega djece. U hrvatskom je pravnom sustavu to učinjeno na tri različite, ali komplementarne razine. Riječ je o Ustavu Republike Hrvatske, Obiteljskom zakonu i UN-ovoj Konvenciji o pravima djeteta (Majstorović, 2007).

Prava i dužnosti u odnosima roditelja i djece regulira Obiteljski zakon, a načela na kojima počiva taj zakon usklađena su sa zahtjevima Konvencije o pravima djeteta. Konvencija značaj daje dostojanstvu svakog djeteta i shodno tome ukazuje na potrebu ostvarenja dobrobiti djeteta, njegova rasta i razvoja i to na način da odrasli omoguće djeci sudjelovanje u donošenju odluka koje ih se tiču odnosno da ih na to potiču.

Od vremena usvajanja Konvencije o pravima djeteta, 1989. godine, do danas vidljiv je napredak u smislu promicanja i implementacije prava djece u društvenom životu. Djeca postaju aktivni sudionici društva, nositelji prava te ih se promatra kao subjekte koji imaju razvijene misli, želje i potrebe. Djeca se više uvažavaju te se njihovim pravima pristupa individualno, ovisno o potrebama obitelji, djece, njihovoj kulturi, svjetonazorima i dr.

Konvencija o pravima djeteta polazi od toga da se sva „djeca se rađaju s temeljnim slobodama i pravima koja pripadaju svim ljudskim bićima. No, s obzirom na tjelesnu i psihičku nezrelost nameće se potreba isticanja posebnih prava djeteta na zaštitu koja proizlaze upravo iz te činjenice što je osnovno polazište Konvencije o pravima djeteta“. (Konvencija o pravima djeteta Sl. 1. SFRJ 15/90; NN- MU 12/93, 20/97).

Konvencija o pravima djeteta (Sl. 1. SFRJ 15/90; NN- MU 12/93, 20/97) razlikuje četiri grupe prava i to: prava preživljavanja, razvojna prava, zaštitna prava i prava sudjelovanja. Prava sudjelovanja obuhvaćaju članke 12. i 13. Konvencije o pravima djeteta koji se odnose na pravo djeteta na slobodno izražavanje mišljenja i na pristup informacijama.

Intencija ovog rada jest, između ostalog, prikazati na koji način i pod kojim uvjetima djeca mogu izraziti svoje mišljenje u postupku obiteljske medijacije te tako participirati u odlučivanju.

Navedeno pravo djeteta sadržano je i omogućeno aktualnim Obiteljskim zakonom iz 2015. godine gdje je člankom 339. st. 2 definirano sudjelovanje i zaštita djeteta u obiteljskoj medijaciji na način da obiteljski medijator može u postupku obiteljske medijacije omogućiti djetetu izražavanje mišljenja uz pristanak njegovih roditelja.

Čulo Margaletić (2017) zaključuje kako će o volji roditelja ovisiti uključivanje djeteta u postupak obiteljske medijacije i ostvarivanje prava na izražavanje mišljenja. Dakle, roditelji su osobe koje prije svih drugih imaju obvezu i odgovornost voditi računa o dobrobiti djeteta. Međutim, mogu se dogoditi situacije u kojima jedan ili oba roditelja, vodeći se najboljim interesom ili dobrobiti

djeteta, a pri tome koristeći svoje roditeljsko pravo, mogu uskratiti pristanak kojim bi se djetetu omogućilo izražavanje mišljenja, a sve s ciljem zaštite djeteta. Time bi zapravo onemogućili djetetovu participaciju i izražavanje mišljenja koja mu je Konvencijom o pravima djeteta, zajamčena.

„Uvažavanje prava roditelja kao osoba koje su primarno odgovorne skrbiti se o svojoj djeci i brinuti se o njihovoj dobrobiti svakako je neupitno, no, s druge strane, pretjerana zaštitnička pozicija naspram djetetovih prava može za posljedicu imati njihovo neopravdano kršenje" (Čulo Margaletić, 2017:155).

Iako je pravo na izražavanje mišljenja djeteta uvjetovano pristankom roditelja na njegovo sudjelovanje odnosno uključivanje u postupak obiteljske medijacije, smatram važnim istaknuti, kako je odgovornost i obveza roditelja djetetu omogućiti ostvarivanje njegovih prava u skladu s djetetovom dobi, zrelosti i stupnjem razvoja. U tom kontekstu vidim i ulogu obiteljskog medijatora koji bi informirao roditelje o potrebama djece, dobrobitima od uključivanja djeteta u proces donošenja odluka ili informiranja djeteta o već donesenim odlukama, na njemu primjeren i razumljiv način. Medijatorova uloga u konačnici uključuje i samu pripremu roditelja za razgovor s djetetom, a vezano uz uključivanje u postupak obiteljske medijacije.

Lansdown (2001) smatra kako pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje i da ga se čuje te da ga se shvati ozbiljno treba primjenjivati na sve radnje i odluke koje utječu na živote djece. Za to pravo ne postoji dobna granica, tako da se ono odnosi i mlađu djecu. Osim navedenog ističe kako se sposobnost djeteta da razumije prirodu problema koja utječe na njega ne razvija u skladu s rigidnom definicijom razvojnih faza nego to ovisi o prirodi problema te o individualnom životnom iskustvu djeteta, kao i o razini podrške odraslih.

Nedovoljno je samo djecu saslušati. Također je važno ozbiljno shvatiti ono što imaju za reći. Malo je smisla u slušanju djece, ako se naknadno ne uzimaju u obzir njihovi stavovi (Lansdown, 2005).

Konkretno, nameće se pitanje, kada bi djeca doista konzumirala pravo da ih se uvijek, bez iznimke sasluša u svim situacijama u kojima se donose odluke koje su od utjecaja na njih, što bi smo učinili s mišljenjem djeteta ukoliko roditelji i drugi odrasli isto nisu spremni uvažiti? Kako bi to utjecalo na dijete, njegove osjećaje, samopoštovanje? U tom svjetlu važno je razjasniti i dobro procijeniti,

unatoč pravu djeteta da ga se sasluša kako to pravo ostvariti, a da se ne naruše druga prava ili mentalno zdravlje djeteta.

Kako bi navedeno bilo ostvareno vrlo važna je sveobuhvatna definicija participacije djece u svim aspektima života na koje se ista može odnositi, zatim spoznaja ne samo roditelja nego i stručnjaka, konkretno obiteljskog medijatora, o tome zašto je važno čuti mišljenje djece u situacijama kada se donose odluke koje će utjecati i na njihov život te dobrobitima odnosno pozitivnim učincima participacije na život djece, njihov razvoj te odnose u obitelji.

Isto tako, važno je uzeti u obzir obilježja djece i njihovu razvojnu dob u kontekstu participacije djece u obiteljskoj medijaciji o čemu će biti riječi kasnije.

2. Pravo djeteta na izražavanje mišljenja

Osigurati djetetu pravo na izražavanje mišljenja i uzeti u obzir mišljenje koje je dijete izrazilo ovisno o njegovoj dobi i zrelosti, kao i obavijestiti dijete na prikladan način o važnim okolnostima slučaja i mogućima posljedicama izraženog mišljenja, obveze su koje proizlaze iz Europske konvencije o ostvarivanju prava djece (NN-MU 1/2010), a koju je Hrvatska počela primjenjivati 1. kolovoza 2010. godine.

Vrlo je važno djeci doista omogućiti ostvarenje ovoga prava i što kvalitetniju provedbu istog te pri tome voditi računa da su uvjeti osigurani, koraci dobro pripremljeni, a kako bi dijete kroz sve prošlo sa što manje nelagode, stresa, osjećaja tereta odgovornosti za odluke koje trebaju donijeti odrasli, što je izravna obveza društva i svih onih koji rade s djecom pa tako i obiteljskih medijatora.

Međutim, uvijek je aktualno pitanje tko bi trebao utvrditi mišljenje, želje, potrebe ili stavove djeteta te ih kao takve predočiti zainteresiranim stranama, npr. roditeljima ili sudu.

Majstorović (2017) smatra kako odgovor na to pitanje nije jednostavan te da osoba koja utvrđuje stavove djeteta mora biti stručnjak, najvjerojatnije psiholog, psihijatar ili socijalni radnik, ali svakako posebno obrazovana osoba koja je sposobna uspostaviti primjeren kontakt s djetetom, definirati njegove stavove i prenijeti ih sudu.

U tom kontekstu uloga obiteljskog medijatora bi mogla biti od velikog značaja obzirom se radi o neutralnoj, nepristranoj osobi koja uglavnom ima potrebna znanja i vještine za rad i razgovor s djecom.

2.1 Pojmovno određenje

Pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje, zatim da dobije odgovarajuće informacije te da bude saslušano u svim stvarima koje ga se tiču, bilo izravno ili neizravno jedno je od temeljnih prava koje je sadržano u člancima 12. i 13. Konvencije o pravima djeteta, a koji su značajni i za područje obiteljske medijacije. To uključuje njegovu praktičnu primjenu u praksi, u svim područjima rada kada se donose odluke koje će imati utjecaj na dijete te u bilo kojem aspektu djetetova života.

To je međunarodni dokument koji je potpuno posvećen promicanju, poštivanju i zaštiti dječjih prava i koji predstavlja polazišnu točku za njihov rast i razvoj u uvjetima slobode, dostojanstva i pravednosti (O’Kane, 2003 prema Parkes 2013).

U Konvenciji se govori o obvezama odraslih prema djetetu kao i o obvezama brojnih društvenih čimbenika u pogledu zaštite djeteta (Konvencija o pravima djeteta, Sl. l. SFRJ 15/90; NN- MU 12/93, 20/97).

Konvencija o pravima djeteta je unijela vrlo važne promjene u percepciji djeteta. Dijete postaje aktivan nositelj prava te partner u donošenju odluka koje na njega utječu (Guran, 2015).

Člankom 12. Konvencije o pravima djeteta određeno je kako će:

„Države stranke osigurati djetetu koje je sposobno oblikovati svoje osobno mišljenje, pravo na slobodno izražavanje svog mišljenja o svim pitanjima koja se na njega odnose i uvažavati to mišljenje u skladu s dobi i zrelošću djeteta“ (Konvencija o pravima djeteta, Sl. l. SFRJ 15/90; NN- MU 12/93, 20/97);

„U tu svrhu, djetetu se napose mora osigurati da bude, izravno ili preko posrednika, odnosno odgovarajuće službe, saslušano u svakom sudskom i upravnom postupku koji se na njega odnosi na način koji je u skladu s postupovnim pravilima domaćeg prava“ (Konvencija o pravima djeteta Sl. l. SFRJ 15/90; NN- MU 12/93, 20/97).

„Sama odredba članka 12. podijeljena je u dva stavka: u prvome se govori o pravu djeteta „na slobodno izražavanje svojih stavova o svim stvarima koje se na njega odnose“, a u drugome se rabi procesna terminologija, pa se govori o „pravu djeteta da bude saslušano“.“(Korać Graovac, 2012:119).

U svezi s tim, Opći komentar br. 12 (2009) Odbora za prava djeteta UN-a izdvaja pet koraka koje je potrebno provesti kako bi se osigurali preduvjeti za ostvarivanje prava djeteta da bude saslušano. Prvi korak je priprema koja podrazumijeva da dijete mora biti obaviješteno o svom pravu da izrazi mišljenje u svim stvarima koje ga se tiču te da treba biti informirano o načinima na koje može ostvariti pravo i mogućim posljedicama. Idući korak je saslušanje odnosno razgovor s djetetom gdje se naglašava važnost ohrabrujućeg i poticajnog okruženja u uvjetima povjerljivosti koje će djetetu pružiti sigurnost da ga odgovorna osoba za donošenje odluka želi čuti i ozbiljno razmotriti i uvažiti mišljenje djeteta. Treći korak se odnosi na procjenu sposobnosti djeteta da iskaže mišljenje koje se mora procjenjivati individualno za svako dijete pri čemu se djetetovim stajalištima mora dati odgovarajuća težina. Četvrti korak uključuje povratnu informaciju. Budući da dijete uživa pravo da se njegovim ili njezinim stajalištima prida odgovarajuća težina, donositelj odluke mora obavijestiti dijete o ishodu procesa i objasniti na koji način su njezina ili njegova stajališta uzeta u obzir. Povratna informacija je jamstvo da se stavovi djeteta ne slušaju samo kao formalnost, već da se shvaćaju ozbiljno. Posljednji, peti korak odnosi se na mogućnost korištenja pravnih lijekova, pritužbi i obeštećenja kada se zanemari i povrijedi pravo djece da budu saslušana i da se njihovim stavovima prida dužna važnost.

Članak 13 Konvencije o pravima djeteta ističe kako pravo na slobodu izražavanja mora „neovisno o granicama, uključivati slobodu traženja, primanja i širenja obavijesti i ideja svake vrste, usmeno ili pismeno, tiskom ili umjetničkim oblikovanjem ili kojim drugim sredstvom prema izboru djeteta.“ (Konvencija o pravima djeteta Sl. I. SFRJ 15/90; NN- MU 12/93, 20/97).

Pravo na slobodu izražavanja „može biti podvrgnuto samo onim ograničenjima koja su određena zakonom i koja su prijeko potrebna: a) radi zaštite prava i ugleda drugih, ili b) radi zaštite nacionalne sigurnosti ili javnog poretka, javnog zdravlja ili morala“ (Konvencija o pravima djeteta Sl. I. SFRJ 15/90; NN- MU 12/93, 20/97).

Člankom 5. Konvencije o pravima djeteta, naglašena je obveza države u poštivanju, „odgovornosti, dužnosti i prava roditelja“ i drugih odraslih osoba koje su zakonski odgovorne za

dijete kako bi se djetetu osiguralo vodstvo i usmjerenje u ostvarivanju zajamčenih mu prava (Konvencija o pravima djeteta Sl. 1. SFRJ 15/90; NN- MU 12/93, 20/97). Upravo „taj članak naglašava ulogu države u osiguranju potpunog ostvarivanja prava djeteta. U njemu se iznova ističu dužnosti i odgovornost roditelja i svih osoba odgovornih za dijete.“ (Lee, 2012:12).

Iz navedenog proizlazi dualizam same Konvencije o pravima djeteta gdje je dijete, s jedne strane, samostalni nositelj prava pri čemu se s druge strane, naglašava i značaj obitelji, prije svega roditelja, koji imaju obvezu djetetu omogućiti ostvarenje prava zbog nedovoljnih sposobnosti djeteta da samostalno ostvari zajamčena mu prava.

Korać Graovac (2012) iznosi analizu članka 12 Konvencije o pravima djeteta sadržanu u Općem komentaru broj 12 Odbora za prava djeteta te sumira stajališta Odbora gdje je naznačeno kako se radi o pravu, a ne obvezi djeteta na slobodno izražavanje mišljenja i stavova pri čemu se ističe kako je dijete sposobno oblikovati svoje mišljenje neovisno od dobi te da ima pravo izraziti ga slobodno, bez pritiska i manipulacija o svim stvarima koje se na dijete odnose. Također Odbor propisuje potrebu uvažavanje mišljenja djeteta u skladu s dobi i zrelosti i to u svim sudskim i upravnim postupcima (uključujući i medijaciju i arbitražu). Nadalje dijete može svoje mišljenje izraziti neposredno ili putem zastupnika ili odgovarajućeg tijela.

Aras Kramar (2017) se osvrće na važnost načela III Preporuke Vijeća Europe o obiteljskoj medijaciji, gdje se među načelima obiteljske medijacije, „određuje dužnosti medijatora da se posebno brine o dobrobiti i najboljem interesu djeteta, potiče roditelje da u prvi plan stave potrebe djece te ih podsjeća na primarnu odgovornost za dobrobit vlastite djece, kao i potrebu da s djecom razgovaraju, pruže im potrebne informacije te saslušaju njihovo mišljenje“ (Načelo III/(VIII) Preporuke Vijeća Europe o obiteljskoj medijaciji u Aras Kramar, 2017:313).

Vezano uz ostvarenje prava djeteta na izražavanje mišljenja u obiteljskoj medijaciji značajne su točke 51. i 52. Općeg komentara br. 12 (2009) Odbora za prava djeteta UN-a u dijelu koji se odnosi na razvod i razdvajanje u kojima se naglašava kako se obveza uključivanja djece odnosi i na donositelje odluka ne samo u pravosuđu nego i u postupku medijacije.

Lansdown (2001) iznosi razloge zbog kojih djeca žele ostvariti pravo na sudjelovanje:

- ono im nudi nove vještine;
- djeca tako grade samopouzdanje;
- neutraliziraju osjećaj nemoći često povezan s djetinjstvom;
- osnažuje ih da se bave problemima zloupotrebe i zanemarivanja njihovih prava;
- žele govoriti o svojim željama i planovima;
- vjeruju da odrasli često nisu u pravu;
- imaju osjećaj da mogu pridonijeti donošenju boljih odluka;
- osjećaju da je njihovo pravo da budu saslušani kada je njihov život u pitanju;
- sudjelovanje im može biti zabavno;
- pruža im se prilika upoznati djecu iz različitih okruženja, različitih dobi i iskustava.

Iskustvo života u svojoj obitelji djeci daje legitimitet u participiranju i u donošenju odluka koje ih se tiču. Djeca mogu dati važne informacije i prijedloge o odlukama i dogovorima koji bi im mogli najbolje odgovarati te ih je u tome potrebno ohrabriti i osnažiti. Koristi od uključivanja u proces donošenja odluka, ukoliko djeca to žele, su višestruke. Sudjelovanjem u donošenju odluka djeca imaju osjećaj veće kontrole i samopoštovanja koji proizlazi iz priznanja i poštovanja njih kao osobe s vlastitom autonomijom, mišljenima i pogledima na okolnosti obiteljskog života.

Perspektiva djece odnosno način na koji oni vide i doživljavaju ono što se oko njih događa mogu dati novo svjetlo u pogledu donošenja odluka koje se na njih odnose i dati ideju na koji način najbolje uključiti djecu u proces donošenja odluka.

2.2 Implementacija i konzumiranje prava

Tema ostvarivanja prava djeteta da iskaže svoje mišljenje i da ga se čuje i uvaži je uvijek je aktualna.

Iako postoje značajne implikacije prava djeteta da bude saslušano, ostvarivanje ovog prava u praksi je ipak ograničeno, uglavnom, jer uvjeti za sudjelovanje djece često nisu osigurani. Nekoliko čimbenika utječe na stvaranje uvjeta pod kojima bi djeca mogla sudjelovati u odlukama koje se na njih odnose. Među ove čimbenike ubrajaju se ekonomski, politički, organizacijski i osobni čimbenici (Stoecklin i Bonvin, 2014).

Međutim, suprotstavljeni su stavovi o tome da li su pravo djeteta na izražavanje mišljenja i najbolji interes djeteta, komplementarni ili proturječni (Lucić, 2018).

Djeca znaju najbolje o vlastitom životu. No često se odluke o djeci i njihovom životu temelje na informacijama koje pružaju samo odrasle osobe. Međutim, odrasli ne mogu misliti, osjećati i vidjeti kao dijete. Odrasli često pretpostavljaju i zaključuju o tome koje informacije djeca mogu ili ne mogu pružiti. Ako odrasli ne slušaju djecu, odluke koje donose u ime djece mogu imati negativan, a ne pozitivan utjecaj. Moguće je osmisliti metode koje će djeci olakšavati pružanje informacija. Informacije dobivene u razgovoru s djecom mogu se i trebaju koristiti uz informacije koje daju odrasli (Stephenson, Gourley i Miles 2004).

Za dijete je vrlo bitno da sudjeluje u svim postupcima koji ga se tiču, pa čak i kad nije u mogućnosti da samostalno ostvaruje svoja prava, nego to, u njegovo ime, čine roditelji ili posebni skrbnici. Djetetu je nužno omogućiti da participira na način da slobodno formira i iskaže svoje mišljenje o kojem bi donositelji odluka trebali voditi računa prilikom donošenja istih.

Lee (2012), ističe kako je odgovornost države osigurati sredstva kojima bi se omogućilo obitelji da pomogne djetetu u ostvarivanju njegovih prava. Također smatra važnim prepoznati sposobnosti djeteta, obzirom na stalne promjene koje se događaju u životu i razvoju djeteta.

Slično zaključuje i Parać Garma (2012). Smatra kako je dužnost države osigurati primjerene uvjete u kojim će dijete moći slobodno izraziti svoje mišljenje. Pri tome ističe kako u današnje vrijeme postoji niz propisa u kojima se poziva na djetetovo pravo na izražavanje mišljenja dok za to još

uvijek nisu ostvareni odgovarajući materijalni uvjeti kako dijete ne bi bilo izloženo neugodnostima, stresu i sukobu lojalnosti.

Ako su djeca sposobna izraziti svoje mišljenje, potrebno je da odrasli kreiraju prilike za djecu da to učine. Drugim riječima, članak 12. Konvencije o pravima djeteta, nameće obvezu odraslima, bilo da su u svojstvu roditelja, stručnjaka ili političara, da osiguraju uvjete kako bi djeci bilo omogućeno izražavanje mišljenja i da ih se potakne i ohrabri da svojim stavovima i mišljenjem daju doprinos o svim relevantnim pitanjima koja ih se tiču. U svezi s tim važno im je pružiti informacije primjerene dobi koje će im biti od pomoći u formiranju vlastitog mišljenja. To, naravno, ne podrazumijeva da od djece treba tražiti iznošenje stavova i mišljenja ukoliko to nisu voljni ili zainteresirani učiniti. Članak 12. Konvencije utjelovljuje pravo na izražavanje mišljenja, no ne i obvezu da se to učini (Lansdown, 2005).

Djeca mogu dati važne informacije o svojim gledištima i svojim iskustvom izravno doprinose informiranijim odlukama i potencijalno pozitivnijim i izvedivijim ishodima. Ukratko, oni su „stručnjaci“ svog gledišta i iskustva života u svojoj obitelji i mogu dati važne informacije o dogovorima odnosno odlukama koji bi im mogli najbolje odgovarati. Logično je zaključiti kako djeca imaju koristi od uključivanja na nekoliko načina: prvo, uče kako donositi odluke, zatim, imaju veći osjećaje kontrole i samopoštovanja koji proizlazi iz priznanja i poštovanja te potvrde djeteta kao osobe s interesima i perspektivama pri donošenju odluka, a ne samo kao na „objekt zaštite“ (Smart i Neale, Warshak (godina) prema Cashmore, 2011).

U točki 43. Općeg komentaru br. 14 (2013) Odbora za prava djeteta, stoji kako je prilikom procjene što je najbolji interesa djeteta, važno poštovati pravo djeteta na slobodno izražavanje svojih stavova kojima je potrebno posvetiti dužnu pozornost dok se točkom 44. ističe kako je prilikom konzumiranja prava djeteta da bude saslušano potrebno uvažiti i djetetove razvojne mogućnosti.

Dakle, ukoliko medijator uistinu želi zadovoljiti standard ostvarivanja „najboljeg interesa djeteta“, mora dobro razumjeti potrebe svakog djeteta uključenog u proces, a informacije o djeci i njihovim interesima, najbolje je prikupiti izravno od djece obzirom roditelji o tome mogu imati oprečna mišljenja (Saposnek 2004).

U Općem komentaru br. 14 Odbora za prava djeteta UN-a (2013.) sadržani su elementi koje je potrebno uzeti u obzir prilikom procjenjivanja najboljeg interesa djeteta, a na prvom mjestu se

nalazi mišljenje djeteta o kome se govori u točkama 53. i 54. Navedenim točkama istaknuto je kako se ne poštuje mogućnost utvrđivanja najboljeg interesa djeteta ukoliko se djetetovom mišljenju ne posveti odgovarajuća pozornost, odnosno ukoliko se to mišljenje ne uzme u obzir. Osim toga, dijete se ne smije lišiti prava na izražavanje mišljenja čak i ukoliko je vrlo malo ili je pripadnik određene manjinske skupine, ima teškoće u razvoju ili je ugroženo na bilo koji način. Posebno je važno da se zbog tih okolnosti nikako ne smije umanjiti važnost tog mišljenja.

Može se zaključiti kako je najbolji interes djeteta u suštini, pravo djeteta da su njegovi interesi najvažniji, a kako bismo navedeno doznali vrlo je važno čuti dijete te procijeniti i uzeti u obzir njegovo mišljenje prilikom poduzimanja svih radnji koje na dijete mogu imati utjecaj.

Najbolji interes djeteta ne postavlja se kao zapreka za uključivanje djeteta u postupak kako bi se dijete zaštitilo od negativnih posljedica te izloženosti, već upravo suprotno, uključivanje djeteta i omogućavanje da ono samo iskaže svoje mišljenje u postupku smatra se najboljim načinom kako se taj najbolji interes može uistinu ostvarit. (Čulo Margaletić, 2017:160).

Pravo djeteta na izdržavanje mišljenja nije apsolutno. Radi se o takozvanom konvencijskom pravu djeteta koje je djeci priznato Konvencijom o pravima djeteta (Sl. l. SFRJ 15/90; NN- MU 12/93, 20/97) i koje kao takvo ipak ima svoja ograničenja u provedbi zbog niza okolnosti na strani djece (dob, zrelost, dobrovoljnost, spremnost na sudjelovanje) i odraslih (okruženje, individualna i društvena situacija, spremnost, procjena sposobnosti djeteta, briga o najboljem interesu djeteta i dr.).

Iznimno je važno djecu čuti jer im se time daje mogućnost da izraze svoje mišljenje o svim stvarima koje ih se tiču. Samom činjenicom, da je djeci dana mogućnost da se izraze, zapravo se na neki način „utječe“ i „obvezuje“ one koji donose oduke npr. sud, roditelje, da stavove djece i njihova mišljenja uzmu u obzir, naravno ovisno o njihovoj dobi i stupnju zrelosti.

Pravo djeteta na sudjelovanje odnosno participaciju usko je povezano s njegovim pravom na izražavanje mišljenja odnosno da ga se čuje i uzme u obzir ono što ima za reći. U tom kontekstu nužno je izvidjeti načine i mogućnost njegovog ostvarivanja i pri tome voditi računa i o najboljem interesu djeteta.

3. Participacija djece – definicija, modeli i razine

3.1 *Definicija i shvaćanja dječje participacije*

Prije definicije pojma participacije djece važno je istaknuti načela participacije, prije svega ona koja promovira britanski Nacionalni forum za participaciju (Ward i Hearn, 2010 prema Koller-Trbović i sur., 2011:10).

- Djecu i mlade je potrebno slušati bez obzira na njihovu dob budući da pravedno društvo cijeni sve dobne skupine svojih građana. Djeca i mladi imaju pravo da se njihovo mišljenje uzima u obzir.
- Participacija je proces, a ne događaj. Participativna praksa može se provoditi u različitim oblicima koji uključenoj djeci i odraslima omogućuju stjecanje novih vještina.
- Učinak participacije je potrebno mjeriti kako bi se mogla utvrditi korist. Ukoliko se na taj način dokaže učinkovitost participacije, ona će se na bolji način implementirati u praksu.
- Uključivanje djece i mladih potrebno je učiniti dijelom kulture institucija i šireg društva.

Lansdown (2011) participaciju djece definira kao kontinuiran proces dječjeg izražavanja i aktivnog uključivanja u donošenje odluka na različitim razinama u stvarima koje se njih tiču. Navedeno zahtijeva dijalog i razmjenu informacija djece i odraslih temeljenu na međusobnom povjerenju i poštovanju, što posljedično iziskuje da se iskazana mišljenja i stavovi djece trebaju razmotriti i uzeti u obzir u skladu s njihovom dobi i zrelosti.

„Djeca moraju znati i vjerovati da će njihova participacija biti dobronamjerno prihvaćena te se moraju osigurati takvi uvjeti za participaciju koji djecu ne izlažu nepotrebnom stresu, osudi, neprihvatanju ili zamjeranju okoline.“ (Borić i Mataga Tintor, 2020:5).

Međutim, činjenica jest kako je pojam „participacije“ sam po sebi postao vrlo raširen i često korišten u situacijama uključenosti djeteta u društveni i obiteljski život, pri čemu se izgubila njegova jasnoća u kontekstu razumijevanja i definicije prava djeteta u svezi s čl. 12 Konvencije o pravima djeteta.

Djeca mogu formirati i izražavati mišljenje od najranije dobi, ali priroda njihova sudjelovanja i raspon odluka u koji su uključeni, nužno će se povećavati u skladu s njihovom dobi i sposobnostima koje se razvijaju. Participacija mlađe djece će uvelike biti ograničena na pitanja koja se odnose na njihovu neposrednu okolinu unutar obitelji, u ustanovama za njegu (vrtić, zdravstvena skrb) i lokalnoj zajednici. Međutim, kako odrastaju i kako se paralelno s tim razvijaju i jačaju njihove sposobnosti, pogledi im se šire i oni imaju pravo biti uključeni u širok spektar pitanja koja mogu na njih utjecati, od uže obitelji do pitanja na međunarodnoj razini (Lansdown 2011).

Borić i Mataga Tintor (2020) razlikuju participaciju djece u užem i širem smislu riječi. U širem smislu participacija djece obuhvaća sve aktivnosti sudjelovanja djece te izražavanja mišljenja djece, dječje dobrobiti i aktivnog građanstva dok se dječja participacija, u užem smislu, odnosi na ostvarivanje participativne skupine prava propisanih u Konvenciji o pravima djeteta i to najviše na članak 12, koji govori kako dijete ima pravo na slobodno izražavanje svog mišljenja o svim pitanjima koja se na njega odnose.

Lansdown (2011) smatra kako je participacija djece vrlo važna iz nekoliko razloga:

- Participacija doprinosi osobnom razvoju
- Participacija vodi boljem donošenju odluka i boljim ishodima
- Participacija služi zaštiti djece
- Participacija doprinosi pripremanju za razvoj civilnog društva, tolerancije i poštovanja prema drugima
- Participacija jača odgovornost

Aktivna dječja participacija uključuje postojanje želje i namjere za istom, a kako bi se ona ostvarila važno je poduzeti odgovarajuće korake koji podrazumijevaju:

- Pripremu zajednice - što uključuje financijske resurse, prostor i u konačnici planiranje i osiguravanje resursa potrebnih za podršku dječjoj participaciji kroz npr. mentorstvo odraslih.
- Pripremu odraslih – edukacijom odraslih o dječjim (participativnim) pravima, i o mogućnostima njihova ostvarenja u praksi.

- Pripremu djece – na način da ih se informira o njihovim pravima i načinima na koje mogu participirati, zatim jačanjem njihovih vještina komunikacije te poticanjem na participaciju u svakodnevnim situacijama i to učenjem od odraslih, po modelu (Borić i Mataga Tintor, 2020).

3.2 *Modeli i razine participacije*

U literaturi je moguće pronaći razne modele participacije koje su razvili različiti autori. A njihova osnovna podjela je na hijerarhijske i ne-hijerarhijske. Iako modela ima mnogo, ovdje će biti riječi samo o izdvojenim, poznatijim modelima s ciljem boljeg razumijevanja pojma i koncepta participacije djece.

Jedan od najpoznatijih modela je Hartov (1992) hijerarhijski model „participacijskih ljestava“. Model govori o 8 razina participacije gdje se moć na strani odraslih smanjuje kako se moć na strani djece povećava. Prve tri razine zapravo ne predstavljaju stvarnu participaciju, na prvoj prečki se nalazi manipulacija gdje djeca i mladi ne razumiju o čemu se konkretno radi i što je cilj. Sudjelovanje kao manipulacija, događa se kada djeca i mladi ne razumiju probleme koji motiviraju participativni proces ili njihovu ulogu u tom procesu. Na drugoj prečki se nalazi, participacija kao dekoracija, pri čemu se sudjelovanje događa kada su djeca i mladi izloženi javnosti tijekom događaja, predstave ili druge aktivnosti organizirane za određenu svrhu, ali ne razumiju značenje ili namjeru svoje uključenosti. Ovaj korak može biti, i često je usko povezan s manipulacijom. Sudjelovanje kao tokenizam je na trećem mjestu i javlja se u onim slučajevima u kojima se djeci očito daje glas, ali zapravo imaju malo ili nimalo izbora u vezi s temom ili stilom komuniciranja te malo ili nimalo prilike za formuliranje vlastitog mišljenja. Sudjelovanje je simbolično, bez stvarnog doprinosa djece. Na četvrtoj prečki participacija je dodijeljena od strane odraslih, ali uz njihovo prethodno informiranje. Često se naziva i pozivna participacija. Djeca su pozvana sudjelovati, sudjelovanje im je dodijeljeno, ali se ono informirano događa tako da djeca i mladi shvaćaju svrhu i namjeru njihova uključivanja, zatim znaju tko je donio odluke u vezi s njihovim uključivanjem i zašto. Ovdje je uloga djece smisljena, a ne dekorativna. Djeca se pozivaju da izraze svoje mišljenje ali odluke se i dalje donose u skladu s mišljenjem odraslih. Na petom mjestu je sudjelovanje djece koje predstavlja konzultiranje i informiranje te se događa kada djeca sudjeluju kao „konzultanti“ za odrasle na način koji im omogućava ostvarenje njihova integriteta. Projekt

osmišljavaju i vode odrasli, ali djeca razumiju proces i njihova se mišljenja uzimaju u obzir te im se daje značaj. Na šestoj prečki je sudjelovanje koje predstavlja zajedničko odlučivanje odraslih i djece. Djeca su uključena u proces, imaju aktivnu ulogu u planiranju i upravljanju uz pomoć odraslih. Sedma prečka je ta u kojoj djeca iniciraju i upravljaju aktivnostima i projektima dok su odrasli prisutni kao pomoć i potpora u tome no odluke i dalje donose u suradnji, zajedno. Na vrhu ljestava nalaze se projekti koji predstavljaju inicijativu djece koja donose zajedničke odluke s odraslima. Djeca dijele legitimitet donošenja odluka, upravljanje ili moć s odraslim, partnerima i saveznicima.

Hartov (1992) model ovdje prikazuje kako se stvarno participiranje djece zapravo događa i raste tek od stupnja konzultacija s djecom dok su stupnjevi ispod toga zapravo simboličko participiranje bez stvarnog utjecaja na donošenje odluka ili odsustvo participacije u potpunosti. Naravno, poželjno je djecu što više uključiti u donošenje odluka koje se njih tiču na najvišem stupnju participiranja, međutim svaki oblik sudjelovanja djece je poželjan i može biti primjeren (ovisno o obilježjima djeteta i vrsti odnosno težini odluka koje bi trebalo donijeti).

Poznat je ne-hijerarhijski model Phila Tresedera (1997) koji prorađuje pet stupnjeva sudjelovanja s Hartovih ljestava participacije na dva načina. Prvo, Treseder odgovara na neke od najčešćih kritika Hartove ljestvice, s ciljem ilustriranja da ne postoji niti progresivna hijerarhija niti poseban slijed prema kojem se participiranje treba odvijati. Drugo, po njemu nema ograničenja za uključivanje djece i mladih ljudi u proces odlučivanja, ali ističe kako se oni neće moći odmah uključiti nego da prethodno trebaju biti adekvatno osnaženi da bi mogli u potpunosti sudjelovati. Polazi od toga da djeca moraju imati sve potrebne informacije kako bi mogli formirati mišljenje odlučiti se za opciju koja bi bila odraz njihovih stvarnih želja i potreba. Pri tome je djeci potrebno osigurati podršku neovisne, treće osobe (medijatora) kako bi ih za to osnažila i samim time doprinijela ostvarenju njihova najboljeg interesa. Treseder zasniva svoj model na pet obilježja participacije koji moraju biti ispunjeni ukoliko se želi osigurati participacija i osnaživanje djece i mladih.

Pet obilježja participacije djece u kontekstu obiteljske medijacije, prema Phil Tresederu su:

- Dodijeljen, ali informiran - djeca su informirana o razlozima sudjelovanja u medijaciji. Iako su djeca svjesna da odluke donose odrasli, također znaju da će se njihovi stavovi i razmišljanja, saslušati i uvažiti.

- Djeca su inicijatori i donose odluke zajedno s odraslima - Djeca su ta koja imaju ideje i prijedloge o mogućim rješenjima i dogovorima pri čemu se konzultiraju s roditeljima i traže njihovu podršku u tome. Odluku donose zajednički.
- Djeca predlažu i daju smjernice u odlučivanju - Prilikom donošenja odluka djeca predlažu rješenja koja odrasli (roditelji) uvažavaju te donose odluke u skladu s prijedlozima djece.
- Djeca su informirana i njih se konzultira - roditelji donose odluke pri čemu se konzultiraju s djecom, traže savjet no djecu ne uključuju u proces donošenja odluka.
- Odrasli su inicijatori, no odluke se donose u suradnji s djecom - Roditelji prvotno iznose svoje prijedloge i daju ideje o mogućim rješenjima. No u kasnijim fazama, a prije donošenja konačnih odluka aktivno uključuju djecu. Na ovoj razini razmatraju se stavovi djece i ona sudjeluju u donošenju odluka. (Participation Models: Citizens, Youth, Online – A chase through the maze, Version 2, 2011).

Landsdown (2011) govori o tri razine participacije: konzultativna, suradnička i participacija koju iniciraju djeca.

Prva je konzultativna participacija gdje odrasli traže mišljenja djece kako bi gradili znanje i razumijevanje dječjih života i iskustva. Odrasli su inicijatori uključivanja, oni upravljaju i vode razgovore u kojima djeca nisu u mogućnosti kontrolirati ishod.

Zatim slijedi suradnička participacija koja daje mogućnost aktivnog angažmana u raznim fazama određene aktivnosti. Odrasli su inicijatori uključivanja, djeca i odrasli funkcioniraju kao partneri te se djecu osnažuje i motivira na zajedničko odlučivanje s odraslima te imaju mogućnost utjecati na proces i ishod.

I kao treća dolazi participacija koju iniciraju djeca i to kada se djeci omogući okruženje i prilika da identificiraju stvari koje ih brinu, iniciraju aktivnosti i zastupaju sama sebe. Djeca ovdje samostalno iniciraju aktivnosti, kontroliraju proces dok je uloga odraslih da budu facilitatori a ne vođe.

U novije vrijeme često se kao ne - hijerarhijski model izdvaja model Laure Lundy (2007) čiji je cilj olakšati i pomoći odraslima kako smisleno djecu uključiti u proces donošenja odluka. Autorica modela, Lundy, stava je kako samo „glas“ nije dovoljan, nije dovoljno djecu samo čuti nego je uz to, a kako bi se uspješno provodio članak 12. Konvencije, potrebno osigurati četiri zasebna uvjeta:

- Prostor - djeci je nužno osigurati sigurno, ohrabrujuće okruŹje u kome će osjećati slobodu uključiti se i iskazati svoje mišljenje
- Glas - djeci je potrebno omogućiti da se izraze i formiraju svoje mišljenje odnosno daju pogled iz svoje perspektive na pitanja koja ih se tiču. U tom kontekstu djeca mogu trebati pomoć drugih kako bi oblikovala svoje mišljenje, pogled i imaju pravo dobiti upute i smjernice odraslih kako bi im se olakšalo.
- Publika - Članak 12. zahtijeva da se dječjem gledištu pridaje odgovarajuća težina. Ako su djeca već iskazala svoje mišljenje, vaŹno je da to mišljenje čuju oni koji donose odluke.
- Utjecaj - Dječjim stavovima mora se dati dostojna pažnja. Kako bi se osiguralo da se mišljenja djece shvaćaju ozbiljno i da se po njima postupa potrebno je prikladno djelovati.

Stephenson, Gourley i Miles (2004) su razvili ne-hijerarhijski model, tzv. kotač participacije. Kotač participacije/sudjelovanja, pomaŹe osigurati učinkovito participiranje djece. Kotač je konstruiran od potpornih Źbica pričvršćenih na glavni metalni dio kotača. Źbica mora biti u ravnoteŹi i održavati kotač savršeno okruglim ako se Źeli glatko kotrljati. Kotač sudjelovanja sastoji se od tri „Źbice“ koje predstavljaju mogućnost, odgovornost i podršku. Svaka od Źbica neophodna je za podršku djeci u procesu sudjelovanja. Sredinu kotača predstavlja poštovanje koje počiva na osnovu tri načela. Ukoliko se djeci ne pruŹi uvijek poštovanje, mogućnost, odgovornost i podrška, njihovo će sudjelovanje biti neuravnoteŹeno i usporeno, kao što će slomljena Źbica ili probušena guma utjecati na kretanje bicikla. Kad se djeci pruŹi poštovanje, mogućnost, odgovornost i podrška, moći će sudjelovati na način koji povećava njihov kapacitet i učinkovitost u donošenju odluka što će utjecati i omogućiti njihovo smisljeno sudjelovanje.

Nadalje, Stephenson i sur. (2004) ističu kako je poštovanje bitno jer pruŹa osnovu za primjenu tri načela, „tri Źbice“, koji upotpunjuju kotač sudjelovanja. Ako nema poštovanja, postaje teško provesti tri principa u djelo. Poštovanje se moŹe pokazati slušanjem što djeca govore, traŹenjem mišljenja, objašnjavanjem odluka i postupaka te pruŹanjem jednakih mogućnosti svoj djeci bez obzira na njihove sposobnosti, jezik i vještine. Djeci treba dati priliku da iskoriste svoju sposobnost da odgovore na teškoće s kojima se susreću. Jedna od najvećih prepreka primjeni ovog načela je odnos odraslih prema djeci. Ako se djeci da odgovornost, postupno će postati osnaŹeni kao donositelji odluka. Dopuštanje djeci da donose odluke i da vide njihove posljedice pomaŹe

njihovom osobnom rastu i iskustvu u utjecanju ili usmjeravanju projektnih aktivnosti ili djelovanja u zajednici. Za rast i dobrobit djece ključno je da nauče kako aktivno reagirati na probleme koji utječu na njihove živote, kako sami tako i s drugom djecom.

Treće načelo koje podrazumijeva pružanje podrške djeci potrebno je kako bi se osiguralo učinkovito sudjelovanje djeteta. Kada su djeca dovoljno cijenjena da im se pruži prilika da utječu ili usmjeravaju aktivnosti i odgovornost za donošenje odluka, mora ih se podržati ako žele biti uspješni. Vrste i razine donošenja odluka i odgovornosti trebale bi biti realne i primjerene dobi i zrelosti djece, povećavajući se tijekom vremena kako djeca rastu i stječu iskustvo. Djeca bi trebala u skladu sa svojim razvojnim statusom razumjeti posljedice svojih odluka. Autori naglašavaju važnost zadovoljenja i emocionalnih potreba djece. Odrasli bi djeci trebali pružiti utjehu, ohrabrenje i pohvale kako bi razvili osjećaj ponosa i postignuća.

Jasno je da sudjelovanje djece treba osigurati u svim segmentima društva, stoga se djeci moraju omogućiti odgovarajući načini sudjelovanja, vodeći računa da oni nisu simbolične prirode. Modela participacije ima puno, ali i načina i područja gdje je moguće omogućiti uključivanje djece u proces donošenja odluka.

Međutim, kada govorimo o participaciji djece, neovisno o modelu participacije koji se primjenjuje, zajedničko je kako je djeci potrebno osigurati okruženje u kome će moći slobodno izraziti svoje mišljenje, pomoći im oblikovati ga te utjecati na to da ga oni koji donose odluke stvarno uzmu u obzir. U suprotnom, ukoliko nema suradnje djece i odraslih, dječja participacija gubi smisao i svrhu. Participaciju djece je potrebno stalno promicati te raditi na partnerstvu između odraslih i djece u pogledu zajedničkog odlučivanja. Cilj takvog odlučivanja je afirmacija djeteta kao nositelja prava i njegova osnaživanja kako bi kao takav mogao promicati te vrijednosti u budućnosti, kao aktivan građanin.

4. Važnost i značaj uključivanja djece u proces obiteljske medijacije

Prilikom sudjelovanja roditelja u postupku obiteljske medijacije često se događa da oni nisu u mogućnosti odvojiti vlastite potrebe od potreba djece zbog niza razloga, kao što su preplavljenost osjećajima vezanim uz razvod, zatim promjena u načinu i organizaciji obiteljskog života te zbog nemogućnosti postizanja dogovora. Ako uzmemo u obzir da su roditelji ti koji u medijaciju donose informacije o djeci, a koje ponekad nisu odraz stvarnih potreba djece i onoga što djeca misle i žele ili pak roditelji o tome nemaju isto viđenje, važno je zapitati se, na koji način doći do relevantnih informacija i zaštititi najbolji interes djece u medijaciji. Jedan od načina na koji je to moguće ostvariti je uključivanje djece u proces medijacije koje ima svoje prednosti i nedostatke o kojima će biti više riječi u ovom poglavlju.

Smith (1999) u Laklija, Pećnik i Sarić, 2005, izdvaja teškoće s kojima se djeca mogu susresti, a iste su rezultat iskustva uključivanja djece u proces medijacije prilikom razvoda braka roditelja. Nepostojanje odnosa povjerenja između djeteta i stručnjaka može kod djeteta izazvati osjećaj krivnje zbog izrečenog pri čemu dijete općenito ima problem u izražavanju svojih briga i osjećaja. Tu je i osjećaj tjeskobe kojim su djeca često preplavljena zbog osjećaja da moraju zaštititi roditelja koji je ranjiviji. U tim situacijama djeca često imaju ambivalentne osjećaje, pozitivni osjećaji produkt su uvjerenja da su važni i potrebni roditelju dok se negativni osjećaj javljaju zbog osjećaja pritiska situacije u kojoj se nalaze. Posljedično se kod djeteta može pojaviti i strah od odbacivanja od strane oba roditelja zbog niza promjena koje su izvan djetetove kontrole. Djeca imaju osjećaj da se nalaze u bezizlaznoj situaciji koja ih čini uznemirenima i zbog koje radije biraju šutnju. Nadalje, Smith (1999) ističe kako vjeruje da nije opravdano očekivati od djece iskazivanje mišljenja i stavova o vrlo važnoj temi vezanoj uz njihov život u budućnosti ukoliko ih se prethodno nije pitalo za mišljenje o trivijalnim stvarima. Međutim, unatoč tome smatra da to nisu razlozi da se dijete ne uključi u medijaciju, već preporuča da se s djetetom održi nekoliko susreta s ciljem razvoja povjerenja koje će djetetu omogućiti izražavanje autentičnog mišljenja. Pritom je važno djeci jasno obrazložiti svrhu njihova uključivanja te im dodatno naglasiti da su odrasli ti koji će donijeti odluku, imajući u vidu dobrobit djeteta

Tompkins (1995) stvara nacrt temeljnih pretpostavki koncepta izrade plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi. Prvo, pretpostavlja se da je roditeljima potreban proces razvoda braka koji ih fokusira na potrebe djece u trenutku kada ih vlastiti gubitci čine relativno neosjetljivim na te

potrebe. Pristup zajedničkom planu roditeljstva se prvenstveno fokusira na potrebe djece, iziskuje od roditelja da razmotre brojne funkcije koje čine roditeljstvo nakon razvoda i rasporede odgovornosti tih funkcija. Drugo, pretpostavlja se da se najbolji interes djece ostvaruje značajnim i kontinuiranim sudjelovanjem oba roditelja u odgoju, s nekim oblikom zajedničkog dogovora o roditeljstvu. U planovima o roditeljskoj skrbi se izbjegava upotreba riječi kao što su roditeljska skrb i pravo viđanja ili posjeta, koje asociraju na moć, posjed, kontrolu i vlasništvo, nego se koriste pojmovi poput „roditeljska odgovornost“ i „zajedničko roditeljstvo“. Na kraju, pretpostavlja da većina roditelja ulazi u proces razvoda braka nepripremljena za sve što ih čeka te im je potrebno dati priliku da se o tome informiraju. (Tompkins, u: Kurk, 1997).

Obiteljska medijacija je kao najrašireniji model novog, primjerenijeg načina rješavanja sukoba, u nekim pravnim sustavima postala primaran način rješavanja sporova između članova obitelji, baš zbog posebnosti obiteljskih odnosa. Razlog tomu su prije svega, uočene prednosti u odnosu na postupak pred sudom kao i usmjerenost postupka obiteljske medijacije, ne samo na rješavanje sukoba i postizanje sporazuma, nego i na očuvanje sadržaja i kvalitete odnosa među članovima obitelji, u budućnosti. To osobito vrijedi za sporove koji se izravno ili neizravno tiču djece (Lairg u: Čulo Margaletić, 2017).

Kada je predmet sukoba među roditeljima neko pitanje koje se tiče djeteta tada bi i dijete trebalo biti saslušano u medijacijskom postupku budući da je ono pravni subjekt i kao takav nositelj prava. Pritom se ističe kako je djeci potrebno pružiti mogućnost da izraze svoje mišljenje ukoliko se želi doći do rješenja koje je u njihovu najboljem interesu (t. 6. Preporuke o obiteljskoj medijaciji i ravnopravnosti spolova u: Aras Kramar, 2017).

Medijacija pomaže roditeljima da osmisle svoj plan roditeljske skrbi nakon razvoda. Ona predstavlja jedan od načina na koji se mogu rješavati sukobi no to nije njezina jedina svrha. Medijacija usmjerava roditelje i tako im pomaže da odvoje ranije bračne sukobe i partnerski odnos od roditeljstva kao i da kreiraju plan roditeljstva koji je primarno vođen najboljim interesom djeteta. Cilj medijacije je restrukturirati dosadašnji odnos roditelja i djeteta, te izgraditi novi, koji bi odgovarao potrebama i djeteta i roditelja. Osim navedenog, obiteljska medijacija potiče suradnju između oba roditelja. Ona osnažuje roditelje i pomaže im riješe buduće sukobe kroz novo razvijene komunikacijske i pregovaračke vještine i uči ih da prepoznaju potrebe ostalih članova obitelji, posebno djece. (Walker u: Kurk 1997).

Iako su mnoga pitanja identificirana u literaturi o obiteljskoj medijaciji vrlo važna kada se razmatra uključivanje djece u proces medijacije, sljedeća tri pitanja posebno su istaknuta: utjecaj na emocionalno stanje djece, korisnost informacija dobivenih od djece i učinak na roditeljsku suradnju.

O tim pitanjima se govorilo u studiji „Uloga djece u medijacijskom procesu“ koju su proveli Lansky i sur. (1996). Provedba istraživanja započela je 1995. godine kada je upitnik na temu uključivanja ili ne uključivanja djece u postupak medijacije poslan poštom na adrese svih 630 praktičara, članova Akademije obiteljskih medijatora u Sjedinjenim američkim državama. Sveukupno, 51 % njih odnosno 324 obiteljska medijatora je vratilo popunjene upitnike. Od onih koji su odgovorili, 31% bili su odvjetnici, 46 % imalo je znanja i iskustvo iz područja mentalnog zdravlja, a 7 % anketiranih medijatora imalo je iskustva i iz područja prava i iz područja mentalnog zdravlja.

Izdvojeni razlozi za uključivanje djece u medijaciju prema Lansky i sur. 1996. su: na zahtjev za uključivanjem od strane samih roditelja, 84%, zatim na zahtjev roditelja i djece ili samo djece, 72 %, u situacijama gdje su roditelji imali različita mišljenja, 63 %, zatim da bi se izbjegao zastoj ili stagnacija u medijacijskom procesu, 40 %, u svrhu poboljšanja sposobnosti stranaka da osmisle roditeljski plan koji zadovoljava potrebe djece, 83 %, izravno uključivanje djece s ciljem razvoja roditeljskog sporazuma, 68 %.

Strateški razlozi i ishodi koje su medijatori očekivali uključivanjem djece su bili kod 85 % njih, uvjerenje da će smanjiti vjerojatnost da će adolescenti sabotirati sporazum, njih 83 % je za cilj imalo ponovno fokusiranje medijacije na potrebe djece, 78 % medijatora imalo je za cilj proširiti razmišljanja roditelja, a 75 % pokušavalo je djelovati i suočiti roditelje sa stvarnošću. Svega 26 % medijatora posebno je uključilo djecu kako bi to utjecalo na odnos moći u medijaciji.

Općenito, 82 % medijatora selektivno je dijelilo s roditeljima informacije dobivene u intervju s njihovom djecom, a 64 % medijatora je pomagalo djeci da na zajedničkim sastancima iznose svoja mišljenja roditeljima.

Primarni razlog koji su ispitanici naveli za neuključivanje djece bila je briga za njih. Pri tome je 81 % ispitanika htjelo izbjeći stvaranje pritiska na djecu, 71 % želi izbjeći konflikt lojalnosti kod djece, a 70 % želi izbjeći daljnje zadiranje u život djece. Drugi su bili zabrinuti za integritet obitelji.

Njih 70 % istaknulo je da djeca ne bi trebala imati moć odlučivanja, 61 % se bojalo da bi uključivanje djece moglo potkopati poštovanje roditeljskog autoriteta, a 58 % ih je bilo zabrinuto zbog narušavanja obiteljskih granica. Na kraju, pojedini medijatori odnosno ispitanici su izrazili zabrinutost zbog potrebe održavanja jasnoće medijacijskog procesa te zbog mogućnosti da bi uključivanje djece moglo stvoriti zabunu u pogledu uloge medijatora.

Ono što je još važno jest da su stručnjaci za mentalno zdravlje bili skloniji uključivanju djece u medijaciju u odnosu na odvjetnike te da je uočena potreba stručnjaka za dodatnim edukacijama za rad s djecom.

Na pitanje utječe li uključivanje pozitivno ili negativno na emocionalno stanje djece, studije pokazuju da dobrobiti dječjeg sudjelovanja u medijaciji mogu uključivati smanjenje njihove anksioznosti, kao i bolje razumijevanje postupka (Garwood i dr. u: Lansky i sur. 1996).

Osim toga, medijatoru može pomoći susret s djecom kako bi moderirao roditeljska ponašanja ukoliko bi oni pokušali staviti prevelik pritisak na djecu (Blades, Renouf u: Lansky i sur. 1996).

Nekoliko autora također je ukazalo da bi se potencijalno štetna situacija mogla razviti ako se djeci dopusti da osjećaju kako imaju moć odlučivanja (Payne i Overend u: Lansky i sur. 1996). U takvim slučajevima djeca pod teretom odgovornosti u odlučivanju mogu razviti osjećaj krivnje, osobito ako su prisiljeni birati s kojim će roditeljem živjeti. Također, djeca koja imaju previše moći u donošenju odluka mogu razviti osjećaj "nerealne svemoći" (Renouf u: Lansky i sur. 1996).

Zbog toga je vrlo važno da se djecu, unutar procesa obiteljskog odlučivanja, pouči kako izražavanje mišljenja i njihovo sudjelovanje ne znači nužno ispunjavanje njihovih želja, ali da će iste biti uzete u obzir prilikom odlučivanja o tome što je najbolje za dijete, ali i obitelj u cjelini.

Brojni autori su dali mnoge argumente za izravno uključivanje djece u proces medijacije.

Drapkin i Bienenfeld (1985) inzistiraju da nikada nije suvišno i da je uvijek korisno uključiti djecu u proces medijacije. Navode slijedeće koristi uključivanje djece u medijaciju:

- Medijator djeluje kao neovisan saveznik djeteta tijekom razvoda, razdoblja kada roditelji uglavnom pokazuju smanjene roditeljske sposobnosti (Wallerstein, 1985). Pretpostavlja se da prisutnost takvog saveznika umanjuje strahove i nervozu koje dijete osjeća zbog razvoda.

- Djeca često medijatorima otkrivaju svoje prave osjećaje, dok roditeljima govore one za koje misle da roditelji žele čuti.
- Djeca osjećaju da netko brine o njihovim potrebama.
- Djeca će lakše razgovarati s terapeutom ako im kasnije bude potreban.
- Uključivanjem djece, medijator može ojačati i lakše održavati fokus roditelja tijekom medijacije.
- Kroz prikupljanje informacija o potrebama djece iz prve ruke, medijator može bolje informirati roditelje o razvojnim, emocionalnim i psihološkim potrebama – što je zapravo važnije od samog utjecaja razvoda na djecu.
- Kroz promatranje same djece i njihove interakcije sa svakim roditeljem može se prikupiti mnogo informacija o njihovim vještinama nošenja s problemima, osobnostima, toleranciji, temperamentu, odnosima, emocionalnim vezama, posebnim potrebama i sl. (Drapkin i Bienenfeld u: Saposnek, 2004).

Općenito, postoji slaganje i oko okolnosti u kojima djeca ne bi trebala biti uključena u medijaciju, i to su sljedeće:

- Kada se oba roditelja slažu oko razvojnih potreba djece i imaju istu ideju roditeljskog plana koji bi im najbolje odgovarao.
- Kada djeca imaju manje od tri godine života, nisu još dovoljno zreli za ozbiljan razgovor o pitanjima roditeljske skrbi ali i svakodnevnog života (Drapkin, Bienenfeld, 1985; Garwood, 1990., Saposnek, 1983, 1991, 1998).
- Kada jedan ili oba roditelja ne žele uključiti dijete u medijaciju.
- Kada su djeca previše nervozna (npr. kada kažu roditeljima da su prestrašeni da bi razgovarali s medijatorom i snažno protestiraju sudjelovanju na sastancima/susretima ili kada imaju noćne more, bolove u truhu, nesаницe neto prije dogovorenog sastanka/susreta).
- Kada djeca mogu biti toliko izmanipulirana od strane jednog roditelja da to izaziva ogroman stres kod djece. To su slučajevi kada roditelji ne mogu razumjeti da se njihove potrebe razlikuju od potreba djece (Garwood u: Saposnek, 1997).

4.1 Preduvjeti koji moraju biti ispunjeni da bi dijete bilo uključeno u proces obiteljske medijacije

Prema važećem Obiteljskom Zakonu (NN 103/15, 98/19, 47/20), pristanak roditelja nužan je za uključivanje djeteta u proces obiteljske medijacije, a da bi to učinili važno je da su informirani o postupku i provedbi obiteljske medijacije. Osim pristanka roditelja nužna je dobrovoljnost, spremnost i volja djeteta da participira u procesu medijacije i tako da svoj doprinos.

Kurk (1997) smatra kao su održavanje smislenog, aktivnog i kontinuiranog odnosa djeteta s oba roditelja kao i sposobnost roditelja da minimaliziraju konflikte i međusobno surađuju u odlukama oko odgoja, dva važna čimbenika koja se vežu uz pozitivne ishode razvoda, za roditelje i djecu. Suradničko, zajedničko roditeljstvo može biti ključ minimiziranja negativnog učinka razvoda braka koji utječe na sve članove obitelji. Nadalje navodi kako za parove u razvodu, edukacija roditelja i medijacija imaju znatan, no uglavnom neiskorišten, potencijal u uspostavljanju kooperativnih dogovora kao pravila, a ne iznimke. Većinom su medijatori i edukatori roditelja, iz različitih razloga, izbjegavali izravno poticanje i facilitiranje dogovora o roditeljstvu. Otvoreno promoviranje zajedničkog plana roditeljstva može biti problematično u situacijama kada za to postoje kontraindikacije kao što su: nasilje u obitelji, zatim slučajevi zlostavljanja, zanemarivanja ili iskorištavanja djeteta, visoko konfliktni odnosi između roditelja, fizička ili psihička nesposobnost roditelja da adekvatno skrbi za dijete, alkoholizam roditelja ili ovisnosti o drogama ili pak jasno iskazana nezainteresiranosti roditelja za sudjelovanje u odgoju i životu djeteta. To su situacije kada nisu ispunjenje pretpostavke za provođenje obiteljske medijacije. Sve navedeno jasno ukazuje na potrebu detaljne provjere dogovora roditelja prilikom postizanja plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, a sve s ciljem prevencije potencijalno štetnih učinka takvih planova po dijete.

Ukoliko ne postoje razlozi da se sumnja na suprotno, smatra se da je u najboljem interesu djece dogovor oko zajedničkog ostvarivanja roditeljske skrbi nakon razvoda braka. Ideal zajedničkog ostvarivanja roditeljske skrbi temelji se na pretpostavci da su u većini slučajeva roditelji osobe pune ljubavi i zajedničke brige za dijete koji nastoje minimizirati svoje konflikte s ciljem ostvarenja suradničkog roditeljstva.

Saposnek (2004) ističe kako je prvi zadatak medijatora nakon što dijete uđe u njegov ured pomoći mu da se osjeća sigurno i ugodno kako bi mogao otvoreno razgovarati. Razgovor s djetetom najbolje se razvija kroz interakciju ili igru na primjerenom razvojnoj razini.

Za medijatore koji nisu naviknuti na razgovor s djecom je važno obratiti pozornost na slijedeće:

- Djeca se automatski ne osjećaju sigurno u razgovoru s odraslima, čak i ako im je odrasla osoba draga.
- Djeca obično trebaju „zagrijavanje“ prije no što počnu razgovarati o važnim, emocionalno opterećujućim pitanjima, stoga medijatori trebaju imati dovoljno strpljenja Djeca osjećaju olakšanje kad znaju da ih se neće siliti da otkrivaju emocije prije no što se za to osjećaju spremno. Medijatori koji imaju manje iskustva u radu s djecom, ili kada se radi o djeci koja trebaju više vremena kako bi se osjetila sigurno u razgovoru s medijatorom (Thomass i Chess u: Saposnek 2004) mogu trebati i dva susreta za razgovor s djetetom, jedan za upoznavanje, a drugi za razgovor s djetetom o važnim pitanjima.
- Djeca se trebaju osjećati poštovano, pa čak i kada ne otkrivaju informacije koje se od njih možda očekuju. Događaju se situacije u kojima dijete često želi razgovarati o razvodu roditelja što može na medijatora djelovati frustrirajuće jer nije u mogućnosti doznati prave osjećaje koje dijete ima o razvodu. Odrasli djeci pokazuju poštovanje kroz iskrenost, empatiju, suosjećanje, strpljenje, zatim kroz iskazivanje razumijevanja, ljubaznosti i kroz prihvaćanje. A upravo su to osobine dobrih roditelja. Kada odrasla osoba djetetu pokaže poštovanje, dijete se osjeća sigurno te se neće susprezati od dijeljenja osjećaja i informacija s tom odraslom osobom.
- Kod uvođenja djeteta u razgovor, važno je početi s lakšim, benignim pitanjima, te polako nastavljati s važnim pitanjima i to samo kada dijete daje znakove da je spremno.

5. Obiteljska medijacija u kontekstu participacije djece u medijacijskom procesu

Obitelj kao temeljna društvena jedinica i odnosi unutar nje, aktualna su i važna društvena tema. Ono što ju čini intrigantnom i vrijednom proučavanja su njezine stalne promjene u strukturi i odnosima unutar nje i među njezinim članovima. Obitelj karakterizira osim navedenog, odgoj i briga za djecu gdje djeca usvajaju osnove za funkcioniranje u svim aspektima života.

Obiteljsko okruženje u kome se dijete nalazi, predstavlja prvu stepenicu gdje dijete doživljava i uči o demokraciji. Kako dijete odrasta i biva osnaženo, povećava se njegova sposobnost za informirano sudjelovanje i donošenje odluka. Ako uzmemo u obzir da obitelj predstavlja prvu sredinu gdje započinje odgoj djeteta i gdje dijete ima priliku ostvariti svoje pravo na izražavanje mišljenja može se zaključiti kako participacija djece i pravo na izražavanje mišljenja započinje upravo u obitelji, u roditeljskom domu. Obitelj, odnosno roditelji, primjenom odgovarajućih odgojnih metoda i uvažavanjem djeteta kao autonomne osobe, pripremaju dijete za život u zajednici, a nakon toga i šire, u društvu te ga uče sudjelovanju i kasnije aktivizmu.

Obiteljska medijacija može se definirati kao primjena metoda i tehnika u alternativnom rješavanju sporova u obiteljima koje se suočavaju s određenim konfliktima (Huber i sur. u: Stern, Van Slyck, Newland, 1992). Alternativno rješavanje sporova između članova obitelji osobito je primjereno za obitelji koje su suočene s promjenama koje nastaju zbog odluke o razvodu braka, ali i za obitelji u kojima se pojavi spor između primjerice roditelja i djece. (Van Slyck, Stern i Newland, 1991).

Istraživanja ukazuju na to da je za prilagodbu djeteta na razvod važno kakvo će biti roditeljstvo nakon razvoda te na koji način će se urediti ostvarivanje kontakata djeteta i roditelja. Također je važno hoće li se smanjiti intenzitet roditeljskog sukoba i kakva će biti kvaliteta podrške djetetu (Baris i sur. u: Profaca, 2010).

„Međutim, sam sukob roditelja, koji dalje produbljuje poteškoće u djetetovoj prilagodbi i narušava odnos djeteta sa svakim od roditelja, zahtijeva pomno osmišljene programe roditeljske koordinacije.“ (Baris i sur., Johnston u: Profaca 2010:91).

Vezano uz mogućnosti rješavanja navedenih poteškoća, u literaturi je najviše zastupljen program obiteljske medijacije čiji je cilj prepoznavanje i rješavanje problema, definiranje prioriteta i pokretanje pregovaranja između roditelja (Profaca 2010).

Već dugo postoji konsenzus da medijacija može pridonijeti interesima djece. Prednosti procesa i ishoda medijacije – suradnički pristupi donošenju odluka, poboljšana komunikacija između roditelja, smanjenje nesporazuma i sukoba te zadržavanje kontrole nad oblikovanjem i sadržajem vlastitih sporazuma – imaju prednosti za djecu (Trinder i sur., 2002; Kelly i Emery, 2003; Hunt i Robertsom, 2004, Kelly, 2004 u: Roberts 2008).

Sladović Franz (2014) govori o prednostima obiteljske medijacije.

Kao prvo, ona omogućuje da odluke donose osobe koje s njima trebaju živjeti, samostalno i odgovorno, čime se ujedno povećava vjerojatnost provedbe sporazuma. Također, taj isti sporazum uvijek se može modificirati ako se za to ukaže potreba. Medijacija omogućuje sagledavanje cjelokupnih potreba sudionika sukoba, usmjerena je na budućnost i konkretne interese i potrebe svih članova obitelji te istovremeno uči sudionike sukoba kako pregovarati i dogovarati optimalna rješenja na dobrobit cijele obitelji, a prije svega djece uz zadržavanje digniteta i kontrole nad obiteljskom situacijom. Kako se danas razvod braka ne smatra više krajem obiteljskog života (osobito iz perspektive djeteta) već reorganizacijom obitelji, tako navedene prednosti u tom kontekstu imaju preventivni učinak u svezi negativnih posljedica razvoda na individualnoj razini, ali i zaustavljanja sudskih sporova (Parkinson, u: Sladović-Franz i Beber 2014:123).

Ako se vratimo na to da odluke donose osobe koje s njima trebaju živjeti, nedvojbeno je da u medijaciju, svakako trebaju biti uključena i djeca (ukoliko to žele) jer odluke koje donose roditelji neizbježno utječu i reflektiraju se na djecu. Ukoliko djeci bude omogućeno sudjelovanje u kreiranju rješenja može se pretpostaviti da će zbog svog doprinosa donošenju odluka iste lakše prihvatiti, čak i ako nisu u potpunosti u skladu s njihovim željama, čime će se vrlo vjerojatno poboljšati obiteljski odnosi i komunikacija među članovima obitelji te će se smanjiti možebitna konfliktnost u odnosima.

Međutim, da bi to bilo moguće, roditelji i sami moraju imati razvijenu svijest o tome i usvojena znanja i vještine koje će primjenjivati u odgoju što ponekad nije slučaj. U tim situacijama značajnu ulogu može imati obiteljska medijacija odnosno obiteljski medijator koji će roditelje informirati o važnosti uključivanja djeteta u proces donošenja odluka i možebitnim koristima od toga. Dijete kao sudionik medijacijskog procesa može dobiti priliku dati svoje viđenje situacije te zajedno s roditeljima sudjelovati u odlučivanju u pitanjima koja na njega imaju utjecaj.

Važno je pomagati roditeljima da donesu informirane odluke o tipu roditeljskog plana nakon razvoda koji bi predstavljao najbolje rješenje za njih i djecu. Kako bi odluke roditelja doista bile informirane, roditelje je potrebno o tome informirati. Primarni cilj informiranja roditelja je poboljšati sposobnost roditelja da se fokusiraju na potrebe djece nakon razvoda tako da im se pojašne učinci koje razvod ima na djecu, a kako bi se povećala razina njihove spremnosti za aktivnim sudjelovanjem u medijaciji i pregovaranjem. (Lehner u: Kurk 1997).

Saposnek (2004) ističe kako uključivanje djece u medijacijski proces ovisi o raznim profesionalnim, osobnim i kontekstualnim varijablama.

Medijatori će vjerojatnije uključiti djecu u proces ako se i oni sami ugodno osjećaju u njihovoj prisutnosti, ako medijatori znaju sve važne informacije o razvoju djece u različitoj dobi, ako su imali pozitivna iskustva u interakciji s više djece te ako imaju profesionalne vještine intervjuiranja djece različite dobi. Nadalje, medijatori koji dolaze iz profesije koja se bavi mentalni zdravljem prije će uključiti djecu u proces od medijatora iz pravne profesije (Lansky i sur. u: Saposnek, 2004).

U kontekstu participacije djece, razlikujemo dva tipa obiteljske medijacije medijacija razvoda braka koja se u odnosi i na prekid izvanbračne i svake druge partnerske zajednice i medijacija između roditelja i djece. U svezi s tim postoje dva pristupa i dva niza argumenata povezana s ulogom djece u medijaciji: pristup usmjeren na dijete i pristup koji zagovara uključenost djeteta u medijaciju.

Dakle, medijacija razvoda u dijelu koji se odnosi na postizanje roditeljskog plana može se provoditi na način da ona bude medijacija usmjerena na djecu ili da to bude medijacija u koju su djeca izravno uključena. Medijacija usmjerena na djecu ima u fokusu same roditelje i pomaže njima da se usmjere na potrebe djece i dogovore kako će objasniti djeci što se događa i što ih očekuje te da oni doznaju i uzmu djetetovo mišljenje u obzir na prikladan način. Medijacija u koju su djeca uključena podrazumijeva izravno sudjelovanje odnosno uključivanje djece u obiteljsku medijaciju.

5.1 Medijacija razvoda

5.1.1 Medijacija usmjerena na djecu

Medijacija usmjerena na djecu je intervencija koja daje prioritet psihološkim i relacijskim elementima roditeljskog odvajanja i stvaranju roditeljskih planova koji bi najbolje podržali razvojne potrebe djece i uključuje sljedeće ciljeve (McIntosh i Long, 2006):

- Stvaranje podražavajućeg okruženja za roditelje u sukobu kako bi mogli aktivno razmotriti individualne, jedinstvene potrebe svakog pojedinog djeteta;
- Olakšati postizanje dogovora prilikom kreiranja zajedničkog plana roditeljstva koji će njegovati i čuvati odnose, sa djetetu značajnim osobama, i podržavati psihološku prilagodbu djece na razdvajanje, uključujući oporavak od roditeljske ljutnje i zaštitu od daljnjih sukoba;
- Osnaživanje roditelja da rješavaju sukobe na višoj razini te da razvijaju odnos međusobnog poštovanja koji će omogućiti primjereno roditeljstvo i nakon razvoda/prekida;
- Osigurati da se za vrijeme medijacijskog postupka postignu sporazumi ili odluke koje uvažavaju osnovne psihološke i razvojne potrebe svakog djeteta, u mjeri u kojoj se one mogu prepoznati, definirati, bez izravnog uključivanja djece.

Roberts (2008) izdvaja argumente brojnih autora koji idu u korist medijaciji umjerenoj na djecu pred izravnim uključivanjem djece u medijacijski proces. Navodi da djeca imaju vlastite, samostalne stavove koje treba čuti, ali roditelji su ti koji bi trebali s njima razgovarati i slušati svoju djecu koliko god je to moguće. Nije primjereno da medijator odmah na početku predloži da djeca imaju pravo biti nazočna raspravama između svojih roditelja. To bi moglo potkopati autoritet odraslih. Umjesto toga medijator bi trebao potaknuti roditelje da sami razgovaraju s djecom ukoliko to već nisu učinili.

Nadalje, djeca ne trebaju biti prisutna na medijacijskim susretima kako bi se njihova stajališta uvažila. Na medijatoru je etička odgovornost osigurati da se tijekom postupka uzmu u obzir potrebe djece i svih onih koji nisu za pregovaračkim stolom. Način na koji je to moguće postići jest kroz razgovor s roditeljima i kroz istraživanja raznih opcija i njihovih posljedica. Saznanje djece, da njihovi roditelji o njima razgovaraju, za njih je bilo od značaja te im je moglo im je pomoći u otklanjanju nesigurnosti i straha zbog potencijalnih odluka roditelja. (Roberts, 2008).

Osim toga, nije bilo dokaza koji bi upućivali na to da su u većini slučajeva roditelji, koliko god bili ljuti ili uznemireni, bili manje predani dobrobiti svoje djece od medijatora, te da bi bez intervencije medijatora bili skloni zanemariti interese svoje djece (Parkinson u: Roberts 2008).

Kearney (2014) navodi kako se neizravnim uključivanjem djece u obiteljsku medijaciju, pomaže roditeljima da djetetove interese posredno unesu u proces medijacije putem neizravnih konzultacija i to na način da medijator postavlja pitanja usmjerena na dijete i tako prikuplja informacije, a gdje je prikladno može roditeljima ponuditi relevantne informacije i znanja, a sve kako bi im pomogao u postizanju dogovora. Informiranje o djetetu uključuju ime i dob djeteta, što zna o razvodu, kako je reagiralo na razvod i promjene u obitelji, kakvi su trenutni dogovori roditelja i koji su prijedlozi za budućnost. Roditeljsko informiranje medijatora o djetetu pomiče fokus sa sukoba na suradnju i u središte stavlja dijete. Osim toga, potiče roditelje da razmotre stavove i perspektive svog djeteta. Održavajući razgovor o djetetu, medijator neizravno dovodi dijete u prostoriju te im pomaže u stvaranju roditeljskog plana pri čemu nastoji s roditeljima izvidjeti provedivost plana u stvarnom životu i tako predvidjeti poteškoće koje bi se mogle pojaviti u budućnosti

5.1.2 Medijacija u koju su djeca uključena

Saposnek (2004) objašnjava kako se djecu može uključiti u medijaciju na nekoliko različitih načina. Medijatori mogu razgovarati s djecom u ranom stadiju medijacije kako bi dobili informaciju o njihovom viđenju situacije, osjećajima, brigama te kako bi spontano izrazili preferencije. Medijator saznanja može podijeliti s roditeljima te tako zagovarati interese djece. Djeca se mogu po potrebi uključivati u proces medijacije, kada god se pojavi problem koji mogu pomoći riješiti. Zatim, djeca mogu biti prisutna tijekom cijelog procesa medijacije i ravnopravno sudjelovati u procesu odlučivanja (posebice ako se radi o adolescentima). Medijator i roditelji se mogu, nakon postignutog dogovora, konzultirati s djecom i pitati ih za mišljenje o sporazumu, prije nego on bude finaliziran. Mišljenje djece može potaknuti roditelje da postignuti sporazum modificiraju. Djecu se također može uključiti u završni medijacijski susret samo kako bi ih se informiralo o dogovorima koje su roditelji postigli.

Prije samog uključivanja djece u medijaciju medijator bi trebao educirati roditelje o mogućim načinima uključivanja djece u proces medijacije. Djeca mogu biti uključena na razne načine te je odgovornost medijatora da informira roditelje o tome kako bi oni bili spremni odlučiti žele li i na koji način uključiti djecu u medijacijski proces (Schoffer, 2005).

Svi sudionici medijacije moraju jasno razumjeti svrhu izravnog uključivanja djeteta i pri tome se jasno mora iskazati da je isključivo na roditeljima odgovornost za donošenje odluka kao i za uvažavanje prava djeteta da se njegovo mišljenje, želje i potrebe uzmu u obzir. Dati djetetu izravan, osobni glas u medijaciji znači potaknuti ga da izrazi svoje stavove pri čemu je važno pokazati spremnost da se ta stajališta shvate ozbiljno. To uključuje jasno postavljen okvir sudjelovanja djeteta, uz pružanje dovoljno informacija i podrške kako bi mu se omogućilo da izrazi informirano stajalište (Kearney, 2014).

McIntosh i Long (2006) navode kako je u svojoj srži praksa uključivanja djece zapravo proces razvojnih konzultacija i terapijskog razgovora, čiji je primarni cilj ponovno uspostaviti i održati sigurnu emocionalnu bazu za dijete nakon razdvajanja roditelja. U američkoj praksi, s tim ciljem se mogu uključiti dva kvalificirana stručnjaka, i to medijatora koji s roditeljima radi u rješavanju spora, ali i posebno educiranog savjetnika za djecu, koji se sastaje s djetetom, razgovara s njim, donosi svoju procjenu i daje povratnu informaciju medijatoru i roditeljima.

McIntosh i Long (2006) definiraju ciljeve medijacijskog procesa u koji su djeca uključena, a koji se nadovezuju na ranije navedene ciljeve kod medijacije usmjerene na djecu. Ciljevi su:

- Razgovarati s djecom na podržavajući, razvojno primjeren način o njihovim iskustvima obiteljskih sukoba i roditeljskog razdvajanja;
- Voditi računa o tome da način razgovora i konzultacija s djecom izbjegava i otklanja kod djece mogući teret donošenja odluka;
- Razumijevanje i formuliranje temeljnog iskustva djece unutar njihova razvojnog okvira;
- Uvažavanje iskustva djece i pružanje osnovnih informacija koje mogu pomoći njihovom sadašnjem i budućem suočavanju s obiteljskom situacijom;
- Razmotriti s roditeljima iskustva njihove djece koristeći pri tome terapijsku metodu „pogled unatrag“ te ih usmjeravati i pružiti im podršku kako bi čuli, promišljali i u konačnici uvažili potrebe svoje djece;
- Osigurati da se u procesu medijacije postignuti sporazumi ili odluke odražavaju u svojoj srži psihološke i razvojne potrebe svakog djeteta.

Saywitz, Camparo i Romanof (2010) smatraju da ukoliko roditelji donesu odluku o uključivanju djece u obiteljsku medijaciju potrebno je zadovoljiti određene uvjete. Tako je potrebno osigurati dobi prilagođeno, privatno okruženje uz minimum ometanja, pripremiti dobno odgovarajuća objašnjenja same svrhe sudjelovanja djeteta, uloge djeteta i uloge stručnjaka, stvoriti atmosferu u kojoj će doživljaj djeteta o situaciji biti uvažen bez osuđivanja. Djetetu je potrebno pokazati postojanje volje da ga se čuje no bez vršenja pritiska na njegovo izražavanje mišljenja. Važno je da medijator uloži napor u obavljanje razgovora s djetetom na nesugestivan način. Potrebno je stvoriti podržavajuću, ugodnu atmosferu za dijete, a prilikom razgovora s djetetom potrebno je koristiti jezik i pojmove koje djeca mogu razumjeti. Također je potrebno uključiti djecu u razgovore o širokom rasponu tema ne samo oko onih o kojima se radi u procesu odlučivanja. U razgovoru je dobro koristiti, općenita, otvorena pitanja na koja je moguće odgovoriti na više načina, sa više riječi koje djeca koriste inače, u govoru i konačno potrebno je izbjegavati sugestivne tehnike koje dovode u zabludu, uvode pristranost, kao i stereotipne navode.

McIntosh i Moloney (2004) vjeruju kako je svrha uključivanja djece u medijacijski proces stavljanje fokusa na dijete odnosno djetetove jedinstvene individualne potrebe i to kroz informiran dijalog s roditeljima.

Osim toga, McIntosh i Moloney (2004) ističu razliku između medijacije usmjerene na djecu i medijacije u koju su djeca uključena, daju definiciju i jednog i drugog i tvrde da je vrijeme da medijacija usmjerena na djecu postane minimalno korištena u praksi. Nadalje, navode kako medijacija u koju su djeca izravno uključena, u većoj mjeri ispunjava zahtjeve Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta te su mišljenja kako djecu treba konzultirati kada se donose odluke o njima u njihovoj dobrobiti. Medijacija koja uključuje djecu omogućava konzultacije s djecom bez stavljanja tereta donošenja odluka na dijete.

Iznimno je važno načelo povjerljivosti prilikom izravnog uključivanja djeteta u medijacijski proces kao i iznimke od tog načela.

Dijete može iskoristiti susret s medijatorom kao priliku da ga se čuje, ali da pri tome ne želi da se njegovo mišljenje kaže roditeljima. Ako dijete daje dopuštenje da se detalji razgovora iznesu roditeljima, medijator mora osigurati da dijete razumije i prihvaća da se njegove iskazane želje ne moraju nužno ostvariti. U tim situacijama medijator priprema i roditelje da izravan razgovor s djetetom može rezultirati povratnim informacijama koje može biti teško čuti jednom ili oba roditelja. Važno je da dijete ni na koji način ne bude dovedeno u nepovoljan položaj zbog izražavanja stava koji se razlikuje od stava roditelja (Kearney, 2014).

Načelo povjerljivost treba biti osigurano i ponuđeno djetetu, a dijete će samo izabrati hoće li ga, kako i u kojem opsegu koristiti. Također je važno naglasiti i roditeljima i djetetu iznimke od načela povjerljivosti.

Kearney (2014) ističe da ukoliko se za vrijeme provođenja obiteljske medijacije pojave sumnje na obiteljsko nasilje, medijator je dužan to prijaviti nadležnim tijelima s ciljem zaštite djeteta.

Dakle ograničena povjerljivost nastupa ukoliko medijator tijekom rada od djeteta ili roditelja dozna ili posumnja da postoji eventualna ugroženost sigurnosti djeteta, ali i drugih osoba.

U Hrvatskoj je odredbom članka 335. Obiteljskog zakona (2015) regulirano načelo povjerljivosti u obiteljskoj medijaciji te situacije koje se odnose na ograničenja u primjeni navedenog načela.

Prema Obiteljskom zakonu (2015) obiteljski medijator i druge osobe uključene u postupak obiteljske medijacije dužne su čuvati povjerljive informacije i podatke koje su doznale tijekom postupka obiteljske medijacije u odnosu na treće osobe, osim ako je priopćenje informacija nužno

za provedbu ili ovrhu sporazuma ili ako je priopćenje informacija nužno radi zaštite djeteta čija je dobrobit ugrožena ili radi uklanjanja opasnosti od teške psihičke ili fizičke povrede integriteta osobe. U svezi s tim obiteljski medijator dužan je stranke uputiti u opseg načela povjerljivosti (Obiteljski Zakon, NN 103/15, 98/19, 47/20).

Valja naglasiti kako je obveza obiteljskog medijatora čuvati povjerljivim sve informacije i podatke za koje sazna u postupku obiteljske medijacije, osim ako ih je na temelju zakona dužan prijaviti što je odredba sadržana u članku 13. st. 1 Pravilnika o sadržaju i načinu vođenja Registra obiteljskih medijatora, uvjetima stručne osposobljenosti obiteljskih medijatora, prostornim uvjetima i načinu provođenja obiteljske medijacije (NN 29/21).

Jennifer McIntosh i Caroline Long (2006) provele su istraživanje u trajanju od četiri godine pod nazivom "Djeca izvan spora" u kojem su u fokusu bili ishodi rješavanja obiteljskih sukoba na dva načina: kada su roditelji bili uključeni u medijaciju usmjerenu na dijete i kada su djeca bila izravno uključena u medijacijski proces u jednoj od tri savjetodavne službe u Australiji „Relationships Australia Services“ (Canberra, Melbourne i Adelaide). U istraživanju je sudjelovalo 275 roditelja (142 obitelji) i 193 djece u dobi od 5 do 16 godina.

Ulazak u medijaciju bio je točka visokog rizika za obje skupine obitelji. Oba roditelja iskazala su visoku do vrlo visoku trenutnu ljutnju prema partneru te je bila evidentna niska razina rješavanja sukoba. Njihova su djeca su pak iskazala razinu sukoba većom o one koju su predstavili sami roditelji.

Zajednički ishodi za obje skupine uključivali su značajno i/ili trajno smanjenje razine sukoba u godini nakon provedene medijacije, pri čemu je većina roditelja prijavila poboljšano upravljanje ili rješavanje početnih sukoba koji su ih u prvom redu i doveli do uključivanja u postupak medijacije. Zatim, djeca, svih dobnih skupina su uočavala rjeđe sukobe između roditelja koji su bili slabijeg intenziteta i njihovo bolje rješavanje, uz značajno smanjenje vlastitog osjećaja tuge u odnosu na roditeljska neslaganja.

Analizom su uočeni značajno bolji ishodi za grupu roditelja i djece koji su sudjelovali u medijaciji u godini nakon provedene medijacije, a u kojoj su djeca izravno sudjelovala. Tako je uočeno:

- Veće zadovoljstvo djece brigom roditelja i dogovorima oko kontakta s njima te manja sklonost i želja djece da se dogovori oko kontakata promijene.

- Veće zadovoljstvo očeva brigom i dogovorom o kontaktima s djecom unatoč početno nižoj razini kontakta koji su uključivali ostanak i spavanje preko noći u odnosu na grupu očeva koja je sudjelovala u medijaciji koja je usmjerena na dijete;
- Veći stupanj stabilnosti u brizi za djecu te veća stabilnost u ostvarivanju kontakata djece i roditelja prema postojećim dogovorima
- Očuvanje ili unapređenje odnosa majka-dijete, iz perspektive i majke i djeteta
- Očevi su iskazivali „manje ljutnje, veće zadovoljstvo odlukama i jači osjećaj slaganja s drugim roditeljem u godini nakon medijacije“ (McIntosh i Long, 2006:122) što je rezultat dobivanja izravnih informacija od samog djeteta, a ne neizravno od strane drugog roditelja.
- „Očevi su također percipirali pravednijim proces u kojim su bila uključena djeca“ (McIntosh i Long, 2006:124)
- Djeca su opisala iskustvo poboljšane emocionalne dostupnosti svojih očeva i većeg osjećaja bliskosti s njima;

Nadalje, prema ocjeni majki i očeva, utvrđeno je da su sporazumi postignuti u medijaciji u kojoj su sudjelovala i djeca trajniji i lakše se provode bez potrebe za dodatnim intervencijama. U slučajevima kada medijaciji nije prethodio postupak pred sudom, za roditelje koji su sudjelovali u medijaciji u kojoj je bilo uključeno i dijete, postojala je upola manja vjerojatnost pokretanja sudskog postupka o skrbi nad djetetom nego li je to bio slučaj s roditeljima koji su sudjelovali u medijaciji koja je bila usmjerena na dijete.

Ostali rezultati koji su proizašli iz studije McIntosh i Long (2006) ukazuju na sljedeće:

- Neposrednost prilikom razgovora s djecom utjecala je na to da su roditelji često bili „dirnuti” na trajan način povratnim informacijama koje su čuli od vlastite djece i o njima; i postojao je “poziv za buđenje” da promijene svoje ponašanje i stavove prema drugom roditelju oko i u svezi zajedničke djece.
- Percipirana "pravednost" medijacije u koju su djeca bila izravno uključena bila je značajna za očeve. S njihova gledišta medijacija je često funkcionirala kako bi uklonila majku iz psihološke uloge "čuvara" informacija o njihovoj djeci. Također, roditelji su imali priliku čuti mišljenja koja nisu išla u prilog njihovim argumentima, posebno kada su ta mišljenja i pogledi dolazili od njihove djece i kada ih je njima empatično prenosio neovisni stručnjak.

- Uočeno je da izoštren fokus na emocionalne i specifične potrebe svakog pojedinog djeteta doprinosi stvaranju privrženosti roditelja s djecom i tome da roditelji imaju tendenciju postići konačan sporazum o mjestu stanovanja djeteta.
- Medijacije u koje su djeca bila izravno uključena pomogle su roditeljima u stvaranju "razvojno ispravnih" sporazuma prilagođenih potrebama djece, a koji su temeljeni na iskustvima djece.

McIntosh i Long (2006) donijeli su vrlo važan zaključak i to: iako su i medijacije usmjerene na dijete i medijacije u kojima su djeca sudjelovala doprinijele smanjenju roditeljskog sukoba, nalazi studije ukazuju na bolje i trajnije rezultate primjenom pristupa koji uključuje djecu. Također važan nalaz jest da iako su neka djeca izrazila zabrinutost jer njihovi roditelji možda nisu mogli čuti njihovo mišljenje i povratne informacije, djeca su iskazala kako su imali korist od procesa. Sudjelovanje im je pomoglo jer su osjetili olakšanje nakon izrečenog, razgovor s medijatorom im je godio, sudjelovanje im je pomoglo u razumijevanju roditeljskih sukoba te im je značilo saznanje da medijator može umjesto njih roditeljima reći ono što im predstavlja problem.

Sumirajući navedeno može se zaključiti kako je djeci potrebno omogućiti participaciju u postupcima gdje se donose odluke koje su od utjecaja na njih, pa tako i u obiteljskoj medijaciji, a zbog niza dobiti i za djecu i za roditelje kao i za sam postupak obiteljske medijacije.

Međutim uvijek je aktualno pitanje kako osigurati sudjelovanje djece u postupcima donošenja odluka koje se odnose na njih same? Odgovor je očit, njihovim uključivanjem u svim situacijama kada je to moguće. Tome u prilog ide i studija koju su proveli McIntosh i Long (2006) kao i brojne druge gdje su jasno istaknute dobrobiti i za djecu i za roditelje, prije svega u smanjenju konfliktnosti u odnosima, stavljanju fokusa na potrebe djece te u konačnici uspostava trajnijih, stabilnih dogovora koji će rezultirati zadovoljstvom djece i roditelja u budućnosti

5.2 Medijacija sukoba roditelja i djece

Medijacija sukoba roditelja i djece je također oblik medijacije u koju su djeca uključena, no u ovom slučaju su oni ti koji su u izravnom ili neizravnom sukobu s roditeljima dok je u medijaciji razvoda u fokusu sukob ili nemogućnost dogovora roditelja o važnim pitanjima koja se odnose na djecu.

Umbreit i Kurk (1997) mišljenja su kako se medijacija sukoba roditelja i djece razlikuje od ostalih oblika obiteljske medijacije u nekoliko temeljnih stvari. Njezin cilj je očuvati postojeću obiteljsku strukturu, a ne ju restrukturirati ili okončati. Mnogi medijatori koji se bave odnosom roditelja i djece tvrde da je rješenje sukoba manje bitno od samog izlaganja strana procesu koji će pomoći u sprječavanju budućih kriznih situacija. Smatraju kako medijator uvijek mora biti svjestan neravnomjerne raspodjele moći među stranama te mora reagirati kada to zaprijeti procesu.

Medijacija roditelja i djece osmišljena je za rješavanje ili upravljanje obiteljskim sukobima u svrhu poboljšanja funkcioniranja obitelji. Radi se o dobrovoljnoj metodi rješavanja sukoba u kojoj neutralna treća strana pomaže pojedincima koji su u međusobnom sukobu u postizanju sporazuma. Specifični preventivni ciljevi medijacije roditelj-dijete su poboljšati funkcioniranje obitelji, održati obitelj netaknutom (prevenirati smještaj izvan obitelji, npr. kod udomitelja) i poboljšati ishode za mlade (Smith u: Van Slyck, Newland, i Stern, 1992).

U literaturi se adolescencija uglavnom definira kao razdoblje brojnih promjena (fizičke, emocionalne, psihosocijalne, kognitivne) i razdoblje sazrijevanja što podrazumijeva prijelaz iz djetinjstva u odraslu dob.

Erikson (1968) uočava kako je u fazi adolescencije izražena potreba za samostalnošću, neovisnošću i odvajanjem od roditelja. Potrebe i zahtjevi adolescenta mogu biti u neskladu sa stavovima i očekivanjima roditelja što može rezultirati njihovim međusobnim sukobima. Tada se adolescenti u potrazi za vlastitim identitetom, usmjeravaju na grupe vršnjaka gdje zadovoljavaju potrebu za pripadanjem.

Obzirom da djeca u svojim ranim tinejdžerskim danima još ovisе o roditeljima, financijski i emocionalno, normalno je da se suočavaju s konfliktima i otporom svojoj želji da se izraze i iskažu svoju autonomiju. No, ističe kako adolescenti ne žive u vakuumu, dijete u razvoju dio je obiteljskog sustava i roditeljski podsustav reagira na djetetovo iskazivanje autonomije što često dovodi do borbi moći. Sukob roditelja i djeteta nije samo rezultat „lošeg ponašanja“ djeteta, te objašnjavanje toga svim članovima obitelji važan je dio procesa rješavanja sukoba. Tu medijacija može odigrati važnu ulogu pošto proizlazi iz pretpostavke da je sukob roditelja i djeteta recipročan proces i da se na ponašanje adolescenta treba gledati kroz perspektivu obiteljskog sustava (Erikson u: Umbreit i Kurk 1997).

Kao i u slučaju ostalih oblika obiteljske medijacije, medijacija roditelja i djece nije terapija, iako često ima karakteristike terapije. Socijalni radnici, obiteljski terapeuti te razni drugi profesionalci upućuju roditelje i djecu u sukobu na medijaciju, a obitelji se nakon medijacije ponekad vraćaju savjetovanju. Praktičari medijacije sukoba roditelja i djece tvrde da se medijacija i savjetovanje ne bi smjeli odvijati paralelno (Umbreit i Kurk 1997).

Shaw (1985) ističe kako su medijatori sukoba između roditelja i djece educirani u smislu osjetljivosti na percipiranu neravnotežu moći između roditelja i djece/mladih, kao i na to da budu fleksibilni u pogledu definiranja uvjeta u pogledu održavanja medijacijskih susreta te da izgrade povjerenje i održavaju povjerljivost tijekom cijelog procesa.

Umbreit i Kurk (1997) nadalje ističu kako mnogi programi medijacije sukoba djece i roditelja služe kao pomoć adolescentima „prijestupnicima“ na maloljetničkim sudovima kako bi se kontrolirala njihova ponašanja koja se smatraju ilegalnima ili društveno nepoželjnima. Pokušaji ispravaka takvih ponašanja kroz pravosuđe su se do sad pokazali relativno neuspješnima. Sud ima ograničenu moć u kontroli djece. Najekstremnija sudska mjera je izdvajanje djeteta iz obitelji. U većini takvih slučajeva pretpostavlja se da je upravo ponašanje djeteta problem koji je potrebno ispraviti. Teorija obiteljskih sustava tome pruža alternativu, smatra da se problemi lakše rješavaju kada dijete živi u obitelji. Upravo iz takvog pristupa i proizlazi koncept medijacije sukoba roditelja i djece.

Van Slyck, Newland i Stern, (1992) također govore o tome kako se medijacija roditelja i djece često koristi kao alternativa standardnim intervencijama u vidu sudskog postupka koji rezultira donošenjem presude i savjetovanja za rješavanje velikih, ali rješivih sukoba koji uključuju mlade i njihovu obitelj.

Dva uvjeta su ključna za gotovo sve oblike medijacije roditelja i djece. Prvo, sudionici moraju imati već izgrađen odnos, uključujući i neki zajednički interes, te moraju izraziti želju da žele očuvati taj odnos kroz rješavanje sukoba. Drugo, moraju biti u pozicijama približno jednake moći. Proces medijacije konflikta između roditelja i djece mora biti promatran kroz kontekst ova dva uvjeta jer upravo oni otvaraju mnoga važna pitanja. (Umbreit i Kurk, 1997).

Kada se obitelj uključi u medijaciju sukoba roditelja i djeteta, njeni članovi uglavnom imaju snažnu želju za rješavanjem tog konflikta i održavanjem odnosa. No, medijacija nije uvijek uspješna.

Katkad je njezin rezultat napredak u rješavanju obiteljskog problema, dok u nekim slučajevima nije i razočaranje zbog narušenog odnosa se povećava. Posao medijatora je da fokusira obitelj na zajedničke interese tako da svi shvate što ona druga strana zapravo treba kako bi se sveukupan odnos poboljšao (Zetzel i Wixted u: Umbreit i Kurk, 1997).

Zetzel (1985) smatra važnim obitelj gledati kao cjelinu, obiteljski sustav. Gledanje na obitelj kao sustav služi za promjenu fokusa intervencije. Skreće pažnju s djeteta adolescenta koji je postao obiteljski „žrtveni jarac“ i omogućava nam da vidimo, kako čak i ograničena intervencija, u samo jedan dio obiteljskog sustava može utjecati na promjene koje nadilaze sam sporazum. Ističe kakao je središnji, temeljni problem u medijaciji između roditelja i djece, pitanje kontrole i moći, neovisno o popratnim detaljima i okolnostima. Adolescencija je „razvojna pozornica“, u kojoj pojedinci, mladi prolaze kroz značajne promjene na tjelesnom, emocionalnom i društvenom planu. Adolescencija jednog člana obitelji u obiteljskom sustavu uzrokuje razvojnu krizu koja utječe na život obitelji u cjelini. Događa se da su obiteljska pravila koja su prije dobro funkcionirala postala neučinkovita što zahtjeva rad na odnosima unutar obitelji. Neke obitelji prebrode ovu krizu bez većih teškoća, dok druge zbog visoke razine stresa koji preplavljuje obiteljski sustav imaju smanjene sposobnosti funkcioniranja. U takvim obiteljima tipično je za čuti kako se sve odjednom promijenilo kad je dijete (koje je postalo žarište problema), krenulo u srednju školu, ili počelo izlaziti i kasno ostajati vani. U takvim situacijama roditelji se iznenada nalaze sami bespomoćni i ljuti, nesposobni provoditi pravila te razgovarati sa svojim djetetom. Mladi doživljavaju roditelje kao pretjerano kontrolirajuće, imaju osjećaj nerazumijevanja svojih potreba i želja od strane roditelja, bez volje da ih slušaju. Uloga je medijatora raditi na razumijevanju svake točke gledišta.

Cilj medijacije prema Zetzel (1985), kao i drugih, dugoročnijih intervencija je biti na strani obiteljskog sustava kako bi pomogao u njegovoj reorganizaciji i načinu prilagodbe na promjene. Osnovna pitanja kontrole i autonomije se rješavaju pomažući obiteljima da otkriju i posvete se konkretnim promjenama ponašanja koje smanjuju napetost. Medijacija stoga služi ponovnom osnaživanju i potvrdi sposobnosti članova obitelji da upravljaju odnosima unutar nje. Uloga medijatora je djelovati kao snažan saveznik obitelji koji će pružati podršku u osnaživanju obitelji i to primjenom medijacijskih vještina i tehnika kao alata za poticanje komunikacije i iznalaženje načina za rješavanja problema koji su u skladu s novo uspostavljenom obiteljskom strukturom.

Umbreit i Kurk, (1997) ističu kako je uvjet da svi sudionici imaju podjednaku moć iznimno važan u kontekstu medijacije sukoba roditelja i djece. Djetinjstvo je po definiciji podređeno stanje, djeca nemaju ista prava, obveze i odgovornosti kao odrasli. Stoga medijatori koji se bave medijacijom takvih sukoba niti ne pretpostavljaju da djeca imaju jednaku moć odlučivanja kao njihovi roditelji.

Logično je da roditelji u odlučivanju uglavnom imaju ili mogu imati veću moć od djece.

Međutim, u razdoblju adolescencije, dijete, odnosno mlada osoba ima izraženu potrebu za neovisnošću što se očituje u traženju vlastitog identiteta i odvajanju od roditelja. Adolescenti u toj fazi su vrlo kritični prema roditeljima, ne prihvaćaju roditeljske vrijednosti i stavove, ne prihvaćaju autoritet roditelja što posljedično dovodi do sukoba između roditelja i djece. (Luca-Mrđen, J. 2014).

Roditelji tada postaju uznemireni i zabrinuti te se njihova razina moći smanjuje, dok u isto vrijeme djeca iskazuju svoju povećanu moć koja proizlazi iz njihova bunta, na način da se opiru pravilima i promjenama, ne poštuju roditeljske granice ili ih pomiču

Zadaća je medijatora osigurati ravnotežu moći te se na taj način trebaju pobrinuti da djeca sudjeluju u procesu medijacije u što većoj mjeri, što ravnopravnije

Kao što je ranije spomenuto, razlozi zbog kojih se obitelji upućuju na medijaciju sukoba roditelja i djece gotovo uvijek uključuju odnose moći. Često je to dijete koje testira roditeljski autoritet. Roditelj se može osjećati sve bespomoćnijim i zastrašenim tim odnosom koji se mijenja. Svrha medijacije nije pokušaj restrukturiranja obitelji tako da se roditeljima oduzima autoritet, već pokušava razjasniti očekivanja, što može dovesti do promjene nekih kućnih pravila. Ona dopušta da se iznesu sva stajališta i pregovara oko dogovora koji rješava taj specifičan problem. Medijacija omogućava roditeljima da ponovno uspostave autoritet kroz primjerene i realne granice, koje će se vjerojatnije poštovati ako se do njih dođe kroz zajednički dogovor (Umbreit i Kurk, 1997).

Shaw (1989) vjeruje kako je prijašnje iskustvo rada s djecom i obiteljima važan resurs jer medijatore čini osjetljivima i omogućava im da lako prepoznaju faktore zaštite i rizika u obiteljima. Sposobnost rada s djecom i adolescentima i senzibilitet za pitanja povezana s razvojem i osamostaljivanjem adolescenata su ključne karakteristike medijatora koji se bave sukobima roditelja i djece. Programi za edukaciju medijatora koji će raditi na sukobima roditelja i djece trebaju biti usmjerene na probleme koji se javljaju u različitim razvojnim stadijima djetinjstva i

adolescencije, a trebaju se fokusirati i na različite tipove obitelji. Ostale ključne komponente za bavljenje sukobima roditelja i djece uključuju i znanje o efektivnom roditeljstvu, odgoju, karakteristikama djece, zlostavljanju, alkoholizmu i ovisnostima (Shaw u: Umbreit i Kurk 1997).

Dakle, može se zaključiti kako je osnovni cilj provođenja medijacije između roditelja i djece postići temeljne promjene u obiteljskoj dinamici i pružiti članovima obitelji konkretne vještine koje mogu imati trajni pozitivan učinak na funkcioniranje obitelji i ponašanje mladih u budućnosti.

6. Uloga i odgovornost obiteljskog medijatora u stvaranju preduvjeta koji bi osigurali uključivanje djece u proces obiteljske medijacije

Sudjelovanje djeteta u postupku medijacije potrebno je prilagoditi dobi, sposobnosti i prevenirati mogući negativan utjecaj na dijete.

Kao što je ranije navedeno, preduvjeti koji moraju biti ispunjeni kako bi djeca bila uključena u postupak obiteljske medijacije su pristanak roditelja, informirani pristanak djeteta odnosno dobrovoljnost djeteta, spremnost i sposobnost medijatora da uključi dijete uz poštivanje načela povjerljivosti i informiranja roditelja i djeteta o ograničenjima istog.

Kearney (2014) ističe kako se potrebe djece u vrijeme razvoda roditelja, koje su utvrđene u brojnim istraživanjima, a i u praksi, mogu razlikovati od potreba roditelja u tom teškom trenutku. Partnerski odnos prestaje dok se roditeljstvo nastavlja, a medijator radi s roditeljima pomažući im da razdvoje vlastite potrebe i potrebe djece. Nakon razdvajanja, roditelji se pokušavaju odvojiti jedani od drugog, dok njihova djeca trebaju ostati bliska i održavati odnos s oba roditelja. U vrijeme kada su djeci potrebne informacije i stabilnost, roditelji mogu nailaziti na poteškoće u komunikaciji sa svojom djecom i postavljanju ograničenja za svoju djecu. Roditelj u to za njih bolno vrijeme može tražiti potvrdu, afirmaciju od strane djece dok djeca, s druge strane, trebaju slobodu u izražavanju negativnih osjećaja prema roditeljima koje mogu kriviti za neželjene promjene koje se događaju u njihovom životu. Roditelji imaju potrebu gledati naprijed, nadajući se boljoj budućnosti, dok djeca u to isto vrijeme teško mogu na taj način vidjeti promjene u obitelji. Izazov za roditelje u obiteljskoj medijaciji je izraditi roditeljski plan koji će zadovoljiti potrebe cijele obitelji u budućnosti.

Situacija u kojoj se djeca nalaze, dok njihovi roditelji prolaze kroz razvod nije stvar njihova izbora. Ova situacija predstavlja kritičnu točku u njihovom razvoju, a sam proces razvoda izvor je napetosti i tjeskobe za njih. Djeca su često uključena ili izložena sukobima roditelja dok istovremeno doživljavaju gubitak obiteljskog sustava koji je postojao i osjećaj tjeskoba pri pomisli na promjene koje će se dogoditi. Roditelji koji se nalaze u sukobu, zaokupljeni teškoćama razdvajanja, možda se neće moći primjereno brinuti o potrebama svoje djece (Cohen u: Cohen 1995).

U tome im od velike pomoći može biti obiteljski medijator koji će s njima raditi na osvještavanju važnosti razumijevanja potreba i osjećaja djece te na prebacivanju fokusa na djecu na način da planiraju roditeljstvo nakon razvoda u kojem će zadovoljiti najbolje interese njihove djece. Većina djece ima koristi od neprekinutih odnosa s oba roditelja nakon razvoda ili odvojenog života, a ako to ne ugrožava njihovu sigurnost. U svezi s tim, medijacija je možda najbolji put roditeljima da pronađu rješenje i postignu prihvatljiv sporazum. Nužno je da medijatori potiču sudionike da se informiraju o razvoju djece i dostupnim javnim uslugama i resursima koji bi mogli biti od pomoći djeci da se nose s teškoćama koje su posljedica obiteljske reorganizacije.

Sam medijacijski proces usmjeren je ka ostvarenju najboljeg interesa djece jer naglašava da roditelji sami određuju prioritete u cilju postizanja međusobnih dogovora i brinu o potrebama i interesima svoje djece. Medijacijski proces, također pomaže roditeljima da preuzmu odgovornost za sukobe (Schepard, 200).

Sladović-Franz (2014) izdvaja praktične medijatorske tehnike i načine rada u medijaciji usmjerenoj na djecu kao što su:

- portretiranje djeteta čija je svrha dijeljene informacija o djetetu i identificiranje područja slaganja i neslaganja roditelja. Svaki roditelj na poticaj medijatora opisuje dijete, a čineći to pomiču fokus na dijete govoreći o njegovim osobinama, interesima te se tu često nadopunjavaju čime se olakšava njihova komunikacija te se pomiču sa sukoba u smjeru dogovora.
- postavljanje pitanja. Medijator postavlja pitanja usmjerena na budućnost i hipotetska pitanja te roditeljima daje zadatak da do idućeg susreta o njima razmisle.

- Normaliziranje u svezi djeteta koristi se u situacijama kada se roditelji međusobno krive zbog određenih ponašanja djeteta (npr. malo dijete plače pri rastanku s jednim od roditelja) pa medijator može u svrhu normaliziranja situacije poučiti roditelje kako je takva reakcija djeteta očekivana, uobičajena, normalna.
- Vještine preoblikovanja i strukturiranja.
- Vještina prioritiziranja, definirati sa roditeljima, što je najvažnije u datom trenutku.
- Informiranja i educiranja sudionika kroz dijeljenje znanja medijatora, ali kroz npr. dijeljenje informacija o korisnoj literaturi koju mogu pročitati.
- Korisna u radu može biti i upotreba flip-charta i crtanje ekograma, a važno je i osiguravanje strukture i briga o vremenu. (Sladović-Franz, 2014, radni materijali).

Vrlo je važna i kompetentnost obiteljskog medijatora što je i jedno od najvažnijih pitanja u obiteljskoj medijaciji, a odnosi se na bazu znanja koju praktičar mora posjedovati kako bi mogao optimalno intervenirati u obiteljskim konfliktima (Shaw, 1985).

Imajući na umu ograničene informacije kojima raspolažu obitelji u razvodu može se reći da postoji implicitna etička odgovornost medijatora da osiguraju dostupnost tih informacija roditeljima prije upuštanja u proces rješavanja sukoba. Roditelji koje se informira u postupku razvoda bolje su pripremljeni za medijaciju i lakše se vode najboljim interesom djece tijekom pregovaranja (Kurk, 1997).

Iako se može se pretpostaviti da roditelji uglavnom razumiju i teže dogovorima koji su odraz najboljeg interesa djece u medijaciji, ponekad to nije slučaj. Uloga je medijatora da ih na to potakne, a za to su potrebne vještine i znanja koja medijator treba posjedovati.

Medijator može s roditeljima razgovarati o područjima njihova slaganja vezanih uz djecu kako bi pomaknuo fokus roditelja od neslaganja do suradnje, prema najboljem interesu djeteta.

Parkinson (2011) smatra kako im u tome može pomoći lista čestih slaganja roditelja koja bi medijator trebao prepoznati, imenovati i istražiti:

- Djeca trebaju biti voljena od oba roditelja
- O djeci treba brinuti fizički i psihički

- Djeca trebaju potvrdu da i dalje imaju roditelje koji će brinuti o njima, čak i ako ne žive zajedno
- Djeca su sposobna i slobodna imati dobar odnos s oba roditelja bez da doživljavaju sukob lojalnosti
- Djeca trebaju zadržati odnos s drugim članovima šire obitelji i drugim značajnim osobama
- Djeci je potrebno osigurati što je moguće više stabilnosti
- Djeca trebaju imati roditelje koji mogu donositi odluke i osigurati sigurne granice čak i ako pravila u oba domaćinstva nisu ista (pomaže stvaranju osjećaja da roditelji donose odluke).
- Djeca trebaju imati roditelje koji su aktivno uključeni i pokazuju interes za njih
- Djeca trebaju imati mogućnost istražiti svoje ideje i razviti svoje potencijale
- Djeca se trebaju razvijati individualno bez opterećenja i briga o roditeljima (Parkinson u: Sladović Franz, 2014, radni materijali).

McIntosh i Moloney (2004) ističu kako praksa uključivanja djece u medijacijski proces podrazumijeva proces konzultacija i razgovora s djecom s ciljem uspostave sigurne emocionalne baze za dijete nakon razdvajanja roditelja što zahtijeva uključivanje dva kvalificirana stručnjaka, jednog koji bi radio s djetetom, i drugog koji bi provodio medijaciju s roditeljima. Medijatorova teorijska orijentiranost i medijacijski stil također određuju to hoće li se djeca uključiti u proces medijacije. Na jednoj strani su oni koji medijatora vide kao neutralnog facilitatora pregovora između roditelja. Na drugoj strani su pak oni koji smatraju da medijatori trebaju biti snažni zagovaratelji interesa djece (Saposnek, 2004).

Facilitativni medijatori najvjerojatnije neće uključiti djecu u proces, argumentirajući to time da medijaciju smatraju procesom u kojem se prvenstveno roditelji samoodređuju, a medijator ne smije kontaminirati svoju neutralnost željama djece. Medijatori koji sebe smatraju velikim zagovornicima prava djece citiraju razna klinička istraživanja koja govore da roditelji koji prolaze kroz razvod često ne mogu jasno gledati na potrebe svoje djece (Wallerstein i Kelly u: Saposnek 2004) te imaju tendenciju štititi svoje najbolje interese na štetu interesa svoje djece (Young u: Saposnek 2004).

Schoffer (2005) govori kako je tijekom posljednjih nekoliko desetljeća, područje medijacije razvoda postalo „profesionalnije“.

Medijatori su osnovali nacionalne i međunarodne organizacije i institucije visokog obrazovanja i razvili su akademske programe za osposobljavanje medijatora, a mnoga državna zakonodavna tijela postavila su stroge standarde prakse. Shodno tome, olakšavanje komunikacije i razumijevanje sudionika kroz sudjelovanje u medijacijskom procesu nije samo rezultat volje roditelja, već i vještina samog medijatora (Kelly u: Schoffer 2005).

Da bi obavljao ulogu obiteljskog medijatora, medijator bi trebao posjedovati znanja i trening o utjecaju obiteljskih sukoba na roditelje, djecu i značajne druge, uključujući i znanja o razvoju djeteta, obiteljskom zlostavljanju i zanemarivanju djece.

Nadalje, Schoffer (2005) ističe kako je svaki scenarij razvoda jedinstven, a djeca različite dobi zahtijevaju različite razine uključenosti, ako će uopće biti uključena. Olakšavanje reorganizacije obiteljskog života uz uvažavanje djetetova najboljeg interesa tijekom provođenja obiteljske medijacije zahtijeva pažljivu pozornost i usmjerenost na niz pravnih, psiholoških i osobnih čimbenika.

Kurk (1997) pak ističe kako bi edukativni pristup trebao biti sastavni dio procesa medijacije, s primarnim fokusom na potrebe djece tijekom i nakon razvoda. Obiteljski medijatori mogu biti korisni roditeljima tako da im pomognu u prepoznavanju psiholoških, socijalnih i ekonomskih posljedica razvoda i u kreiranju dogovora koji će djeci omogućiti smislen i pozitivan odnos s oba roditelja nakon razvoda u nekonfliktnom okruženju.

U Hrvatskoj, informiranje roditelja zapravo započinje u postupku obveznog savjetovanja gdje se roditelje upoznaje ne samo s pravnim, nego i psihosocijalnim posljedicama razvoda braka što podrazumijeva informiranje o fazama razvoda braka, utjecaju razvoda braka na djecu te posljedice koje razvod braka nosi, za cijelu obitelj, prvenstveno djecu. Obvezno savjetovanje je prvi korak u postupku razvoda braka gdje roditelji po prvi put čuju niz informacija, uputa, savjeta u svezi s razvodom braka, pravnih i psihosocijalnih, pri čemu su često u povišenom emocionalnom raspoloženju što im otežava pamćenje i razumijevanja sadržaja. Tome često svjedočim i u praktičnom radu zbog čega smatram važnim informiranje roditelja ponoviti pa čak i više puta ponavljati i u postupku obiteljske medijacije kako bi se roditeljima pružila mogućnost da sa svim potrebnim informacijama donose odluke u najboljem interesu djece i kako bi ih se motiviralo da djeci daju mogućnost da ih se čuje.

Saposnek (2004) smatra da ako medijator uistinu želi zadovoljiti standard ostvarivanja „najboljeg interesa djeteta“, mora dobro razumjeti potrebe svakog djeteta uključenog u proces. No pošto roditelji često imaju polarizirane poglede na najbolji interes djeteta, njihovi stavovi često nisu od velike koristi. Informacije o interesima djece je najbolje prikupiti izravno od djece. No pri tome medijatori moraju zadovoljiti važan uvjet, a taj je da medijatori koji razgovaraju s djecom ili rade s djecom djecu moraju za to biti i kvalificirani. Moraju imati mnogo znanja o uobičajenom razvoju djeteta, obiteljskim dinamikama, tipičnim dječjim reakcijama na razvod i dugoročnim posljedicama razvoda na djecu. Edukacije i iskustvo u radu s djecom su također važni. Neiskusni medijatori, koji nemaju znanja o razvoju djece ili nisu osjetljivi na potrebe djece mogu naštetiti djeci ako ih uključe u proces medijacije. Ako medijator nije dovoljno kvalificiran, bolje je da ne uključuje djecu u medijaciju. Zbog dječje jedinstvene osjetljivosti, medijatori imaju odgovornost biti informirani, odgovorni i oprezni dok rade s djecom koja prolaze kroz razvod roditelja.

Prema Kurk (1997) medijatori trebaju posvećivati više pažnje trajnosti dogovora roditelja prilikom postizanja sporazuma te ih poticati na nastavak suradnje nakon razvoda. Izazovi s kojima se suočavaju roditelji u razvodu su brojni. Zajedničko roditeljstvo odnosno zajedničko ostvarivanje roditeljske skrbi zahtijeva visoku razinu organizacije, kooperacije i predanosti. Medijatori mogu imati ključnu ulogu u pomaganju roditeljima da se nose s tim izazovima. Kao dodatak svojoj edukativnoj funkciji, medijacija treba imati i komponentu detektiranja problema, period za naknadne konzultacije koje pomažu roditeljima ne samo da budu aktivni roditelji, već da budu kooperativni aktivni roditelji.

Uloga medijatora u medijaciji sukoba roditelja i djece je vrlo slična standardnom postupku provođenja obiteljske medijacije iako i ima svojih specifičnosti. Medijator koristi vještine, metode i tehnike rada kao i u standardnoj medijaciji kako bi pomogao sudionicima u definiranju spornih pitanja, pregovaranju i iznalaženju prihvatljivih rješenja. Ono što je specifičnost u medijaciji sukoba roditelja i djece jest odnos povjerenja i odnos (ne)ravnoteže moći između roditelja i djece koji je po prirodi stvari u nesrazmjeru što je veliki izazov u radu medijatora i na što treba posebno paziti.

Ako medijator pravovaljano ne odgovori na nesrazmjer moći, vrlo je vjerojatno da se problem neće moći riješiti, a dijete će se i dalje osjećati sputavano. No, vrlo je važno da medijator pri tome

ne umanjuje roditeljski autoritet te posao medijatora nije da preokrene odnose moći, već da ih balansira i izjednači (Umbreit i Kurk 1997).

Međutim ako uzmemo u obzir da je za medijaciju sukoba roditelja i djece potreban njihov izgrađen odnos i želja za rješavanjem sukoba te da su dobrovoljno odlučili sudjelovati u postupku može se pretpostaviti da tu ne mora nužno biti prisutan prevelik nesrazmjer moći. Štoviše, vrlo je izgledno da se roditelji osjećaju nemoćno u roditeljskoj ulozi zbog čega žele i traže pomoć treće osobe. Dok djeca s druge strane svojim uključivanjem iskazuju volju i želju da razriješe sukob, a da pri tome očuvaju vlastitu autonomiju.

Zetzel (1985) smatra kako je vrlo važna uloga medijatora u medijaciji sukoba između roditelja i djece raditi na uspostavi povjerenja na relaciji roditelj-dijete. U određenom smislu, medijator djeluje kao treća strana kojoj obje strane mogu vjerovati, čime se počinje premošćivati jaz nastao nedostatkom povjerenja koje roditelj i dijete imaju između sebe. Nakon toga, ako sve ide dobro, dok se pregovarački proces nastavlja, medijator može pomoći svakoj osobi da onu drugu vidi kao pouzdanu. Također je važna uloga medijatora pomoći djetetu i roditelju uspostaviti jasan način komuniciranja, a da bi se to dogodilo uloga medijatora je stalno tražiti dodatna pojašnjenja u cilju razjašnjavanja stvari i boljeg razumijevanja. Tako na primjer roditelj od djeteta može tražiti poštovanje, no djetetu, a i medijatoru, nejasno je koja su to konkretna ponašanja koja traži od djeteta odnosno što za roditelja znači riječ poštovanje. Komunikacija često može biti neverbalna ili nepotpuna. Ljudi često pretpostavljaju da znaju što drugi misle bez da ih o tome pitaju. Zadatak je medijatora postavljanjem pitanja pomoći roditeljima i djeci da jasno iskažu svoje brige i potrebe. Na taj način medijator pomaže staviti stvarne probleme u fokus.

Prilikom rješavanja problema važno je na početku usredotočiti se na samo par problema te rad započeti sa što manje kompleksnim problemom za koji će se najlakše pronaći rješenje (Shaw u: Umbreit i Kurk 1997).

Vrlo važna uloga medijatora u medijaciji sukoba roditelja i djece je biti im podrška uz primjenu vještine i znanja koje mu služe kao alat za poticanje komunikacije i uspostavljanje prikladnog načina rješavanja problema u cilju očuvanja obiteljske strukture.

7. Ostvarenje djetetova prava na izražavanje mišljenja u obiteljskoj medijaciji, kada i na koje načine je djecu moguće uključiti

Pravo djece da budu saslušana u medijaciji obično se tumači kao odgovornost roditelja i ono je uvjetovano konsenzusom i pristankom roditelja. Uobičajena je praksa u obiteljskoj medijaciji da uglavnom samo roditelji prisustvuju medijaciji bez djece.

Sandberg (2010) ističe da roditeljima može biti teško razlikovati i odvojiti vlastite interese od djetetovih pri donošenju odluka i postizanju dogovora vezanih uz to gdje će dijete živjeti i druge dogovore u svezi ostvarivanja roditeljske skrbi stoga preporučuje da se dijete čuje odnosno da s djetetom razgovara i netko drugi, ne samo roditelji. (Sandberg u: Thornbald i Strandbu 2018).

Propisi u vezi s medijacijom u Norveškoj određuju da medijator može izravno razgovarati s djetetom, ali nije to dužan učiniti. Međutim, medijator je dužan informirati roditelje o pravu djeteta da izrazi svoje mišljenje pri čemu je obveza roditelja razgovarati s djetetom o razdvajanju roditelja i nadolazećim promjenama u obiteljskom okruženju.

Evaluacija medijacije u Norveškoj pokazala je da medijatori vrlo rijetko roditeljima pružaju takve informacije. U 38% medijacija medijator nije informirao roditelje o pravu djece da iznesu svoje mišljenje, a u 41% slučajeva medijacije medijator nije informirao roditelje o njihovoj dužnosti da s djecom razgovaraju i da ih saslušaju (Adnanes u: Thornbald i Strandbu 2018).

Thornbald i Strandbu (2018) primjećuju kako u Norveškoj situacije u kojima medijatori razgovaraju izravno s djecom su bile prije iznimka nego pravilo. Medijacija se u velikoj mjeri bavila djetetom i onome što bi bio djetetov najbolji interes, ali bez uključivanja samog djeteta i pribavljanja njegovog mišljenja.

Saposnek (2004) izdvaja nekoliko objavljenih studija koje govore da svega 4 do 7 posto medijatora koji se bave obiteljskom medijacijom uključi djecu u proces (ovisno o uzorku pojedinog istraživanja), bilo da se radi o privatnom ili javnom sektoru u SAD-u, Ujedinjenom Kraljevstvu i Australiji (Garwood, 1990, Lansky, Swift, Marley, Elmore i Gerety, 1996, McIntosh, 2000, Pearson i Thoennes, 1988). Najistaknutija studija, Studija baze klijenata iz 1996. koja je provedena na Kalifornijskim obiteljskim sudovima, zaključila je da je manje od 16 % medijatora razgovaralo s djecom (Administracijski ured Kalifornijskih sudova, 1996).

Saposnek (2004) se osvrće i na studiju koja je nakon 25 godina revidirala odgovore djece i adolescenata o razvodu roditelja - Wallerstein i Lewis otkrivaju da se ti odrasli jasno sjećaju da su se kao djeca „osjećali ušutkavano i da se od njih očekivalo da, bez pogovora, slijede planove posjeta i roditeljstva koji su formirani bez uvažavanja njihovih želja“ (Wallerstein i Lewis u: Saposnek, 2004:155). Nadalje, utvrđuju kako su djeca na sudu pasivni promatrači koji često nemaju priliku izraziti svoje stavove, što ih je činilo nezadovoljnima jer su željeli da ih se čuje.

Često se kao argument za nesudjelovanje djece u postupku obiteljske medijacije navodi teret odgovornosti koji se time djeci nameće. Ipak, poticanje sudjelovanja djece u obiteljskim postupcima ne znači nužno da bi dječji stavovi trebali biti odlučujući ili da bi djeci trebalo dati isključivu odgovornost za odluku. Djeca su uglavnom svjesna problema s kojima se suočavaju njihove obitelji i slušanje onoga što imaju za reći može doprinijeti smanjenju njihova stresa, tjeskobe ili neizvjesnosti te boljem suočavanju s istim ukoliko im se omogući da iskažu ono što žele. Participacija djece u odlučivanju može im pomoći da prihvate odluke koje se na njih odnose te im može pospješiti razvoj prema zreloj i odgovornoj odrasloj osobi. Međutim, važno je naglasiti da neka djeca, iako su dovoljno stara ili zrela da mogu razumjeti i sudjelovati u postupku odlučivanja, možda to ne žele (Gollop i sur., Neale u: Smith, Taylor i Tapp, 2003).

Shoffer (2005) navodi kako su djeca u istraživanju provedenom u Australiji 2000. godine iskazala zadovoljstvo i zahvalnost zbog dane im prilike da iskažu svoje mišljenje u obiteljskoj medijaciji te da je njihovo uključivanje u postupak obiteljske medijacije imalo pozitivne učinke na odnos s roditeljima. Također Schoffer (2005) ističe kako djeca uključena u postupak obiteljske medijacije ne sudjeluju izravno u procesu u fazi pregovaranja i postizanja dogovora. No neovisno o tome često iznose svoju zabrinutost i iskazuju reakcije koje utječu na roditelje što se odražava na proces medijacije i odluke koje se donose.

Posljednjih godina razvijen je niz modela koji nastoje konceptualizirati različite razine angažmana djece i mladih u postupcima koji se na njih odnose, i to u rasponu od nesudjelovanja, kroz savjetovanje do potpunog uključivanja o čemu je bilo riječi ranije.

Postoji više načina na koje je djecu moguće uključiti u proces obiteljske medijacije.

Prema Lansky i sur. (1996) djeca mogu biti uključena u medijaciju na dva načina:

1. nakon postignutog sporazuma radi razgovora i rasprave o novoj obiteljskoj strukturi ili

2. tijekom medijacije kao izvor dodatnih informacija (samo ako se s tim slažu oba roditelja).

Jedna od metoda je uključivanje djece u završni susret uspješno završenog postupka medijacije. U tome trenutku roditelji bi trebali zajednički informirati dijete o sadržaju njihova dogovora i pri tome djeci odgovoriti na njihova pitanja. Drugi način je da se s djecom razgovara u jednom ili više navrata bez prisutnosti roditelja. Osjećaji djece i njihovi stavovi kasnije se prezentiraju roditeljima u nekom od sljedećih susreta kada to bude prikladno. Treći pristup podrazumijeva razgovor s djecom bez prisutnosti roditelja dok su djeca pozvana da sudjeluju zajedno s roditeljima u fazi donošenja odluka (Gentry u: Schoffer 2005). Četvrti način razlikuje se od prethodna tri načina jer se djecu općenito ne uključuje, osim ako postoji pitanje koje se odnosi na djecu koje je izvor neslaganja za roditelje. Kada se pojavi takav spor, treba čuti glas djeteta kako bi se pomoglo roditeljima donijeti odluku koja je u najboljem interesu djeteta. (Sloan u: Schoffer 2005).

Međutim, postavlja se pitanje kako i na koji način djecu uključiti u postupak obiteljske medijacije i tako im omogućiti participaciju i izražavanje mišljenja? Pojedini medijatori preferiraju aktivno sudjelovanje djece u obiteljskoj medijaciji dok drugi nemaju osjećaj da dijete mora biti fizički prisutno da bi se njegov ili njezin glas čuo. Tu se često izdvaja model uključivanja djece u medijaciju koji uključuje dječjeg terapeuta, psihologa, osobu koja nije medijator, a koji može razgovarati s djecom u cilju prikupljanja informacija i mišljenja djece, a koji prikupljene informacije i mišljenja djece dijeli s roditeljima i medijatorom.

Saposnek (2004) ističe da, iako postoje mnogi razlozi za razgovor s djecom tijekom procesa medijacije, prilikom razgovora sa svakim djetetom, oni moraju biti pažljivo razmotreni. Djeca direktno sudjeluju u medijaciji iznoseći svoje mišljenje u kontekstu razvoda roditelja i mogu iskusiti znatan stres zbog čega je važno da medijator poduzme određene korake kako bi ga minimizirao. Smanjivanje razine stresa se može postići: Naglašavanjem da uključivanje djeteta u proces medijacije donosi više koristi od rizika (barem dugoročno). Zatim slaganjem roditelja sa sudjelovanjem djeteta u medijaciji što je vrlo važno jer pristanak roditelja ukazuje na njihovu spremnost ne samo da dijete čuju nego i da njegovo mišljenje uvažavaju prilikom donošenja odluka. I konačno, dobrom pripremom i informiranjem roditelja na koji način mogu dijete pripremiti na razgovor s medijatorom.

U tu svrhu u Sjedinjenim američkim državama, u Kaliforniji, izrađen je standardizirani Protokol koji se primjenjuje kad se djeca uključuju u ranoj fazi medijacije kako bi roditelji bili bolje informirani o potrebama djece.

Prema Saposnek (2004) Protokol uključuje:

1. *Pripremu roditelja na razgovor s djecom* - Kada medijator procjeni da ima dovoljno razloga da se djecu izravno uključi u medijaciju, a posebno ako i dijete ima želju razgovarati s medijatorom, o tome treba razgovarati istovremeno s oba roditelja. Razgovor s djetetom bez pristanka oba roditelja može doprinijeti daljnjoj eskalaciji sukoba. Ukoliko roditelji brinu oko toga da bi razgovor mogao biti previše stresan za dijete, medijator treba informirati roditelje i objasniti im način provođenja razgovora te im naglasiti kako će se prilikom razgovora s djetetom posebna briga posvetiti djetetovim osjećajima. Također je važno informirati roditelje kako se odnositi prema djetetu nakon provedenog razgovora medijatora i djeteta. Roditelje treba informirati da ne propituju dijete o tome što je reklo u razgovoru, a ukoliko dijete spontano kaže što je reklo medijatoru, ne bi ga smjeli o tome dodatno ispitivati, kritizirati, ljutiti se ili ga odbacivati. Roditeljima je važno naglasiti kako svaka negativna reakcija prema djetetu umanjuje djetetovo povjerenje u razgovor s bilo kojim stručnjakom u budućnosti. Dijete koje pristane razgovarati sa medijatorom obično očekuje da će taj razgovor donijeti pozitivne promjene u njegov život. No ukoliko se dijete nakon toga iskusi ljutnju, kritiku ili odbacivanje od strane roditelja, dijete gubi to povjerenje.
2. *Odlučivanje o tome treba li se s braćom i sestrama razgovarati zajedno ili odvojeno* - Kada obitelj ima više od jednog djeteta, medijator mora procijeniti hoće li s djecom razgovarati zajedno ili odvojeno. Zajednički razgovor s braćom i sestrama ima prednost u vidu međusobne podrške u razgovorima o teškim pitanjima, zatim medijatoru daje informacije o interakciji djece i njihovom međusobnom odnosu i efikasnije koristi medijatorovo vrijeme. U slučajevima kada postoji velika dobna razlika između braće i sestara, zatim kada djeca imaju različite želje i potrebe u pogledu uređenja obiteljskih odnosa u budućnosti ili kada jedno dijete priča puno više i/ili nadjačava drugo treba provesti individualne razgovore.

3. *Pripremu djeteta za razgovor* - Prije samog razgovora s djetetom, medijator mora o tome dobro informirati roditelje s naglaskom na to koliko je važan izbor riječi prilikom razgovora s djecom. Kao dio pripreme može se koristiti igra uloga s roditeljima kako bi uvježbali što djetetu reći i točne riječi koje će pri tome koristiti. Dakle, važno je definirati što će se i kako, reći djetetu kao i o čemu se neće razgovarati s djetetom ili pred djetetom kako bi dijete bilo smirenije, imalo više povjerenja u medijatora što bi utjecalo na autentičnost prilikom izražavanja mišljenja.
4. *Vođenje računa o načinu razmišljanja i jeziku djece* - djeca kognitivno drugačije procesuiraju informacije u svakom stadiju razvoja i također imaju drugačiji rječnik od odraslih. Ta razlika nije samo u ekspresivnom jeziku, već i u receptivnom. Stoga je važno razumjeti da li dijete koje izražava preferencije stvarno izražava svoje vlastite ideje (koristeći tipičan dječji jezik) ili ideje roditelja. U razgovoru s djetetom medijator mora koristiti jezik koji odgovara stadiju receptivnog jezika djeteta. Slušanjem jezika, fraza i općenito koncepta kojim dijete govori može se zaključiti da li je ono bilo instruirano od strane pojedinog roditelja. Tako na primjer četverogodišnje dijete može reći da će s ocem provoditi vrijeme svaki vikend, a da pri tome ne razumije vremenski okvir i ne može zbog dobi razlikovati dane u tjednu pa tako ni dane vikenda.
5. *Paziti na razvoj razgovora* - prvi zadatak medijatora nakon što dijete uđe u njegov ured je pomoći mu da se osjeća sigurno i ugodno kako bi mogao otvoreno razgovarati. Razgovor s djetetom najbolje se razvija kroz interakciju ili igru na primjerenom razvojnoj razini. Igra je nešto poznato djeci, opušta ih i umanjuje tenzije. S adolescentima je to verbalna igra (tj. zbijanje šala), prirodan način nošenja s novim i napetim situacijama, no humor se mora oprezno koristiti jer kod tinejdžera koji su depresivni, tužni ili preosjetljivi može izazvati negativne reakcije. Mlađu djecu uglavnom više opuštaju aktivnosti koje uključuju pokrete. Kratka igra dodavanja lopte, igranje mini košarke ili crtanje su dobar način uvođenja u ozbiljniji razgovor.
6. *Osigurati adekvatno okruženje za razgovor s djetetom* - Prije samo razgovora s djetetom važno je osigurati okruženje u kojem će se dijete opustiti. Dobro je započeti razgovor s pitanjima o onome što dijete već zna i o čemu su ga prethodno, prilikom pripreme za razgovor, informirali roditelji. Nakon toga medijator treba objasniti djetetu svrhu razgovora na jeziku koji odgovara razvojnom stadiju djeteta.

7. *Istražiti u kojoj mjeri je dijete upoznato s razvodom roditelja* - Medijatoru je važno saznati koliko dijete zna o razvodu braka roditelja, da li su roditelji s djetetom o tome razgovarali, koliko i što su mu rekli, zatim da li je dijete prihvatilo razvod roditelja ili se nada njihovu pomirenju. Sve navedeno je vrlo važno procijeniti kako bi se mogao usmjeravati tijekom razgovora te pomoći djetetu da iskaže svoje mišljenje. Osi toga ta saznanja mogu biti od koristi roditeljima te im mogu pomoći u razumijevanju određenih djetetovih ponašanja.
8. *Razumijevanje djetetovih stavova i mišljenja vezanih uz plan roditeljske skrbi* - Medijator mora istražiti djetetove osjećaje i želje u vezi s planom roditeljske skrbi, kako bi informirao roditelje o potrebama djeteta i kako bi se njima vodili prilikom postizanja plana o roditeljskoj skrbi.
9. *Prenošenje povratne informacije roditeljima* - Nakon što se prikupe informacije od djece, medijator mora osmisliti najučinkovitiji način na koji će dati povratnu informaciju roditeljima. Način na koji se roditeljima daje povratna informacija je jako važan jer ga roditelji mogu shvatiti kao kritiku i odbacivanje od strane djece. Djetetu je puno lakše ako je medijator u ulozi zagovornika njegovog najboljeg interesa i njegovu povratnu informaciju oblikuje na način koji oni mogu saslušati i na koji mogu konstruktivno reagirati. Nakon što dobiju povratne informacije, roditelji mogu početi pregovore o planu roditeljske skrbi, znajući pri tome perspektivu djeteta.

Upravo je u tom trenutku medijacije, medijator istinski zastupnik najboljeg interesa djece u pregovorima, kontinuirano usmjeravajući roditelje da se fokusiraju na najbolji interese djece kad god zastane na tom putu (Saposnek 2004).

8. Razvojna dob djece i njihova obilježja u kontekstu participacije djece u obiteljskoj medijaciji

Opći komentar br. 14 (2013) Odbora za prava djeteta točkom 44. ističe kako je prilikom konzumiranja prava djeteta da bude saslušano potrebno uvažiti i djetetove razvojne mogućnosti. Pri tome se naglašava kako će djetetovim sazrijevanjem, njegovi stavovi bivati sve važniji u procjeni najboljeg interesa te da sva djeca, čak i ona najmlađa imaju pravo na procjenu istih iako ih možda neće moći verbalizirati zbog niske kronološke dobi.

„Uvažavanje djetetove zrelosti, uz njegovu dob, iznimno važno u individualiziranom pristupu ocjeni njegove sposobnosti da oblikuje i izrazi svoje mišljenje.“ (Čulo Margaletić, 2017:158).

Međutim, ne smijemo zaboraviti da djeca osim prava na izražavanje mišljenja imaju pravo na informaciju. Pravo djeteta na informacije pravo je koje djetetu priznaje između ostalog, odredba čl. 13. Konvencije o pravima djeteta.

Tu je značajan i članak 3. Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava koji ističe kako dijete „ima pravo biti obaviješteno i izražavati svoje mišljenje u postupku na način da mu se daju sve odgovarajuće informacije, da ga se pita za mišljenje kao i da ga se obavijesti o mogućim posljedicama bilo koje odluke“ (Europska konvencije o ostvarivanju dječjih prava, NN-MU 1/2010).

Da bi djeca mogla ostvariti pravo na pristup informacijama u obliku koji je primjeren njihovoj dobi, zrelosti i sposobnostima, o svim pitanjima koja ih se tiču, potrebno im je dati potrebne informacije u obliku koji mogu razumjeti što bi bila uloga i zadaća obiteljskog medijatora. Tek nakon što djeci budu pružene potrebne informacije oni mogu formirati svoje stavove i mišljenje.

Svako dijete i obitelj su jedinstveni i dječje perspektive pružaju vrijedne informacije o tome. Djeca mogu prenijeti svoja stajališta, namjere i poteškoće pod uvjetom da su socijalni kontekst i odrasle osobe osjetljive na njihovu perspektivu. U tom kontekstu, upitna je pretpostavka da djeci nedostaju dovoljna dob i zrelost za sudjelovanje u odlučivanju. Ključno pitanje nije kompetentnost djeteta, već sposobnost odraslih za pružanje povjerljivog i podražavajućega okruženja u okviru kojeg se glas djeteta i njegova participacija mogu lakše ostvariti (Smith, Taylor i Tapp, 2003).

Nije dovoljno samo dati djeci pravo da ih se sluša. Također je važno ozbiljno shvatiti ono što imaju za reći. Malo je smisla u slušanju djece, ako se naknadno ne uzimaju u obzir njihovi stavovi (Lansdown, 2005).

Odbor za prava djeteta u Općem komentaru broj 12 (2009), ističe kako dijete ima pravo slobodno izraziti svoje mišljenje pri čemu ne smije biti manipulirano, izloženo pritisku ili neprimjernom utjecaju te može izabrati želi li ili ne želi ostvariti to svoje pravo.

Prema Lansdown, (2005) koncept participacije djece u donošenju odluka podrazumijeva četiri osnovna polazišta:

1. Sva djeca su sposobna izraziti svoje mišljenje, viđenje situacije s njihove točke gledišta
2. Sva djeca imaju pravo da slobodno izraze svoje stavove
3. Sva djeca imaju pravo biti saslušani o svim pitanjima koja se na njih odnose u odlučivanju
4. Sva djeca imaju pravo da ih se shvati ozbiljno

Težina koja se daje dječjim stajalištima mora odražavati njihovu razinu razumijevanja problematike. To ne znači da stajalištima djece niže kronološke dobi treba automatski dati manju težinu. Oni su sposobni razumjeti i dati promišljena mišljenja o mnogim pitanjima koja ih se tiču. Postoje, naravno, važne razlike u kapacitetima koji jesu povezan s dobi (Lansdown, 2005).

Nadalje, iako stupanj djetetova razvoja i njegova dob nisu presudni, u smislu njegova uključivanja kao aktera u kreiranje odluka, važno ih je poznavati te u skladu s tim, djetetu pružiti informaciju te adekvatno interpretirani ono što dijete govori i u konačnici to doista uzeti u obzir prilikom odlučivanja u svakom pojedinom slučaju za svako pojedino dijete. Dijete je važno dobro informirati o tome da je izražavanje mišljenja njegovo pravo, no ne i obveza te da svoje mišljenje može izraziti samo ako to želi. Također ga je prije samog izražavanja mišljenja potrebno informirati o mogućim učincima izraženog mišljenja.

Selman (1980) govori o razvoju procesa sudjelovanja. Participacija djece započinje već u drugoj ili trećoj godini života, razvojem djetetove svijesti o postojanju psiholoških procesa u drugima. U dobi od pet do šest godina javlja se konfuzija između subjektivnih psiholoških i objektivnih ili fizičkih obilježja ponašanja, kada dijete postaje sve više svjesno da i druge osobe imaju osjećaje i misli. Na primjer, djeca u toj dobi ne razlikuju namjerno od nenamjernog ponašanja drugih osoba.

No postupno sposobnost djece raste, tako da djeca između pet i devet godina mogu jasno razlikovati fizička i psihološka obilježja neke osobe. Dijete može razumjeti da svaka osoba ima vlastiti, jedinstven pogled na svijet. Između sedme i dvanaeste godine dijete može sagledati vanjsku perspektivu svoje osobnosti te postaje svjesno da to mogu činiti i drugi. U toj fazi djeca se mogu međusobno „staviti u cipele“ drugoga djeteta, djeca razumiju da drugi mogu imati različite osjećaje, da mogu biti zainteresirani, sretni, ali i uplašeni. Međutim, oni kao predadolescenti ne mogu koordinirati perspektive o sebi i drugima. Sljedeća faza „dobivanje uzajamne perspektive“ je djeci potrebna da bi se ona mogla organizirati u skupine. Ova perspektiva nastaje između desete i petnaeste godine. Mladi, razmišljajući na ovoj razini, mogu spontano koordinirati svoje perspektive u odnosu na druge. Prema Selmanovoj tezi, nakon ove faze, slijedi viša razina usvajanja društveno-simboličke perspektive. Mlada osoba sada može zamisliti višestruke međusobne perspektive oblikovanja općeg društvenog, pravnog ili moralnog gledanja unutar kojeg pojedinci dijele svoja razmišljanja. Ta završna faza može nastupiti bilo kada poslije dvanaeste godine. To je razdoblje koje može dati najplodnije kooperativne projekte među djecom. Nadalje, prema Hartu (1992), izgradnja autonomije kod djece nije samo pitanje osamostaljivanja i odvajanja od roditelja nego razvijanje autonomije kod djece ovisi i o društvenim odnosima (Selman u: Hart, 1992).

Djeca mogu formirati i izražavati stavove od najranije dobi, ali priroda njihova sudjelovanja i raspon odluka u koje su uključeni nužno će se povećavati u skladu s njihovom dobi i razvojnim sposobnostima. Sudjelovanje male djece bit će uglavnom ograničeno na pitanja koja se odnose na njihovo neposredno okruženje u obitelji, ustanove za skrb i njihovu lokalnu zajednicu. Međutim, kako odrastaju i razvijaju se njihovi kapaciteti, njihovi se horizonti šire i imaju pravo biti uključeni u širok raspon pitanja koja ih se tiču (Lansdown 2011).

Saposnek (1997) vjeruje kako odluku o uključivanju djece u proces medijacije treba donijeti pojedinačno za svaki slučaj. Djeca u dobi manjoj od pet do šest godina općenito prihvaćaju sve odluke koje donesu roditelji i rijetko ih treba posebno uključivati u proces medijacije. Iako je istina da djeca u dobi od 6 do 12 godina variraju u doprinosu medijaciji, djeca u dobi od 7-8 godina mogu imati dobre razloge zašto preferiraju dom jednog roditelja od doma onog drugog.

U Novom Zelandu i Australiji postoji suglasnost autora (Goldson, 2006; McIntosh i sur., 2008; 2009) da se u medijaciju uključe djeca u dobi od pet do sedamnaest godina. Stav je da bi razgovor

s djetetom trebao realizirati specijalizirani psiholog, zbog obučenosti i poznavanja dječje razvojne psihologije (Rodríguez-Domínguez i Roustan 2015).

Medijacija u koju su uključena djeca iziskuje obiteljskog medijatora koji je educiran za razgovor s djecom, a koji može biti i druge pomagačke struke, npr. socijalni radnik, ne nužno samo psiholog kako preporučaju gore spomenuti autori.

Majstorović (2017) je uvjerenja da osoba koja utvrđuje stavove djeteta mora biti prije svega stručnjak, koji može biti psiholog, psihijatar ili socijalni radnik, ali svakako posebno obrazovana osoba koja je sposobna uspostaviti primjeren kontakt s djetetom, definirati njegove stavove i prenijeti ih.

Adolescenti u fazi razvoja i prijelaza u odraslu dob zahtijevaju podršku roditelja, svojih odraslih uzora. Roditelji moraju, između ostalog, pomoći adolescentima postići odgovarajuću ravnotežu između njihove potrebe za neovisnošću i potrebe da budu aktivni članovi obitelji. Ovo zahtjeva vrijeme i dostupnost roditelja u odnosu roditelj-dijete, kako bi se pružile vještine koje adolescent može koristiti kasnije kao odrasla osoba. Pravila roditelja moraju biti jasna, a roditeljski planovi trebaju uključivati potrebne promjene u skladu s dobi djece. Adolescenti bi trebali biti uključeni u obiteljsku medijaciju kad god je to moguće kako bi se razmotrila i uzela u obzir njihova mišljenja (Rodríguez-Domínguez i Roustan 2015).

Pravo djeteta na izražavanje mišljenja je višeslojno. Ono se sastoji u tome da dijete ima pravo izraziti svoje mišljenje, no to pravo podrazumijeva i obavezu donositelja odluka da se mišljenje djeteta uzme u obzir prilikom donošenja odluka. U tom kontekstu vrlo je važno voditi računa da dijete prethodno dobije sve potrebne informacije i činjenice koje su od značaja za formiranje djetetova mišljenja u odnosu na konkretan problem. Također je važno uzeti u obzir dob i zrelost djeteta te mu ovisno o tome prilagoditi odnosno na primjeren način dati informacije kako bih ih dijete moglo razumjeti.

9. Participacija djece i provedba obiteljske medijacije u Republici Hrvatskoj

Pojam obiteljske medijacije odnosi na sva područja obiteljskih sukoba. To mogu biti sporna pitanja vezana uz razvod braka ili prekid izvanbračne zajednice, pitanja vezana uz svakodnevni život obitelji i odgovornosti i obveze koje iz njega proizlaze, npr. sukobi u užoj i široj obitelji, sukobe roditelja i djece, braće i sestra, medijacija između starijih osoba i njihove odrasle djece. Obiteljska medijacija može pomoći da se postigne dogovor među članovima obitelji u pitanjima vezana uz smrt člana obitelji, vjerskim pitanjima, podjeli imovine i još mnogo toga. Iako su mogućnosti primjene obiteljske medijacije brojne, kod nas, kao i u drugim zemljama, većinom provodi takozvana „medijacija razvoda“ gdje roditelji redovito donose odluke koje se tiču djece nakon prekida partnerske zajednice ili prilikom razvoda braka. Tu se i dalje radi o obiteljskoj medijaciji no zbog njezina značaja i specifičnosti sadržaja koji se odnosi na razvod braka i reorganizaciju života nakon razvoda braka u literaturi je često izdvojena te se njoj pridaje poseban značaj.

Aktualno, obiteljska medijacija u Hrvatskoj i njezina provedba definirana je Obiteljskim zakonom (NN RH 103/15, 98/19, 47/20) gdje je čl. 331. definirana kao „postupak u kojem stranke nastoje sporazumno riješiti spor iz obiteljskih odnosa uz pomoć jednog ili više obiteljskih medijatora pri čemu je obiteljski medijator nepristrana i posebno educirana osoba koja je upisana u registar medijatora.“ Samu svrhu medijacije Obiteljski zakon vidi u „postizanju plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi i drugih sporazuma u vezi s djetetom.“

„Uz ostvarenje te svrhe, u postupku obiteljske medijacije stranke se mogu sporazumjeti i o svim drugim spornim pitanjima imovinske i neimovinske naravi“ (čl. 331. st. 3. Obiteljskog Zakona NN 103/15, 98/19, 47/20).

Iz navedenog je vidljivo kako primjena obiteljske medijacije nije ograničena samo na sporove koji proizlaze radi razvoda braka, nego je ona prikladna za rješavanje svih drugih sporova o „ostvarivanju roditeljske skrbi i osobnih odnosa s djetetom“, ali i svih drugih spornih pitanja imovinske i neimovinske naravi koji proizlaze iz obiteljskih odnosa (čl. 331. st. 3. Obiteljskog Zakona NN 103/15, 98/19, 47/20).

U članku 339. st. 1. i 2. Obiteljskog zakona (2015) stoji kako je „obiteljski medijator dužan informirati sudionike u postupku da vode računa o dobrobiti djeteta.“ Osim toga, obiteljski

medijator također „može omogućiti djetetu izražavanje mišljenja u postupku obiteljske medijacije uz pristanak njegovih roditelja.“

Člankom 106. st. 4. i 5. Obiteljskog zakona, propisano je kako su roditelji „dužni upoznati dijete sa sadržajem plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi i omogućiti mu da izrazi svoje mišljenje u skladu s njegovom dobi i zrelošću te ga poštovati u skladu s djetetovom dobrobiti, a plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi roditelji mogu sastaviti samostalno, u postupku obveznog savjetovanja ili u postupku obiteljske medijacije.“ (Obiteljski Zakon, NN 103/15, 98/19, 47/20).

Iako postoji niz međunarodnih dokumenta i preporuka koje imaju za cilj jačanje položaja djeteta u postupcima koji ih se tiču na način da im se omogući sudjelovanje i izražavanje mišljenja, Obiteljskim zakonom (NN 103/15, 98/19, 47/20) niti Pravilnikom o sadržaju i načinu vođenja Registra obiteljskih medijatora, uvjetima stručne osposobljenosti obiteljskih medijatora, prostornim uvjetima i načinu provođenja obiteljske medijacije (NN 29/21) nije definirano kada, kako i na koji način obiteljski medijator može/treba omogućiti djetetu izražavanje mišljenja u postupku obiteljske medijacije.

Aras Kramar (2017) tu govori o mogućim različitim modelima: da roditelji upoznaju dijete sa sadržajem plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, omoguće mu da izrazi svoje mišljenje te prenesu mišljenje djeteta obiteljskom medijatoru (čl. 106. st. 4. ObZ-a, NN 103/15, 98/19, 47/20), zatim da dijete razgovara s posebnim skrbnikom ili osobom od povjerenja te da te osobe prenesu mišljenje djeteta obiteljskom medijatoru ili pak da dijete razgovara sa stručnom osobom koju odredi obiteljski medijator te da stručna osoba prenese mišljenje djeteta obiteljskom medijatoru ili da obiteljski medijator razgovara s djetetom sa ili bez prisutnosti roditelja.

Pri odabiru načina na koji će se djetetu omogućiti izražavanje mišljenja trebalo bi voditi računa o načelima nepristranosti, neutralnosti i povjerljivosti (Aras Kramar 2017).

Iako su gore opisani modeli već odavno prisutni u zakonodavstvima drugih zemlja, u Hrvatskoj Obiteljskim Zakonom (NN 103/15, 98/19, 47/20) nije propisana mogućnost da dijete izrazi svoje mišljenje preko osobe od povjerenja koja nužno ne bi morala biti posebni skrbnik iz Centra za posebno skrbništvo ili pak preko stručne osobe. Stoga Aras Kramar (2017) preporuča razmisliti o mogućnosti da se izrijekom propiše da dijete može izraziti svoje mišljenje u obiteljskoj medijaciji preko posebnog skrbnika ili osobe od povjerenja, ili pak da obiteljski medijator može odrediti

stručnu osobu koja će razgovarati s djetetom, uz suglasnost roditelja. Navedeno bi u budućnosti moglo rezultirati većim uključivanjem djece u postupke obiteljske medijacije posebno kod medijatora koji se ne osjećaju kompetentnima da razgovaraju s djecom.

Tome u prilog ide i kvalitativno istraživanje koje je provela Smrekar (2016), a vezano uz doživljaj kompetentnosti obiteljskih medijatora za uključivanje djece u medijaciju o pitanjima roditeljske skrbi. U istraživanju je sudjelovalo 11 obiteljskih medijatora s područja Krapinsko-zagorske županije i Grada Zagreba. Rezultati pokazuju kako obiteljski medijatori smatraju važnim i potrebitim da medijator posjeduje primjerenu razinu obrazovanja, da ima širok spektar kompetencija i vještina kao i prethodno iskustvo rada s djecom. Iako medijatori vide prednost uključivanja djece u postupak obiteljske medijacije kao što je njihova aktivna uloga u odlučivanju neskloni su uključiti ih zbog nedostatka kompetencija. Uzevši u obzir dobivene rezultate Smrekar (2016) zaključuje važnim raditi na razvoju kompetencija obiteljskih medijatora za rad s djecom u području obiteljske medijacije što je bitan preduvjet uključivanja djece u postupak. (Smrekar, 2016).

„Uzimajući u obzir da je i dijete aktivni sudionik obiteljske medijacije, trebalo bi posebnu pozornost pokloniti propisivanju odnosa obiteljskog medijatora prema informacijama koje je doznao od djeteta“ (Aras Kramar 2017:324).

Čulo Margaletić (2017) smatra važnim raditi na edukaciji građanstva i stručnjaka o nužnosti i vrijednosti ostvarivanja dječjih prava.

10. Zaključak

Obiteljska medijacija nudi djeci jedinstvenu priliku da se njihov glas čuje te da se identificiraju njihove sadašnje i buduće potrebe. Djeca zasigurno imaju što za reći i svojim glasom donose potrebne i vrlo važne informacije koje itekako mogu biti od značaja za donošenje odluka. Obiteljska medijacija može imati značajnu ulogu u tome, pružajući priliku roditeljima i djeci da razgovaraju o svojim zajedničkim perspektivama i planovima za budućnost.

Svrha uključivanja djeteta u medijaciju je pomoći mu da razumije što se događa na način koji će biti primjeren djetetovoj dobi i zrelosti te mu pružiti priliku da iskaže svoje mišljenje o situaciji u kojoj se nalazi. Djeca su često svjesnija problema nego što roditelji shvaćaju, ali ne razumiju uvijek što se događa i zašto (Goren u Kearney 2014).

Čulo Margaletić (2017) naglašava važnost sagledavanja razvoda braka iz perspektive djeteta te kao potrebno vidi u tu svrhu razgovarati s djetetom kako bi se istražilo djetetovo viđenje aktualne obiteljske situacije te kako bi se doznalo kako dijete vidi buduće uređenje obiteljskih odnosa. Uvjerenja je kako slušanje djeteta može prevenirati buduće obiteljske sukobe jer djeca u razgovoru mogu u fokus staviti za njih bitna pitanja. Na taj način daje se prilika djetetu da iskaže svoje osjećaje u okolnostima narušenih obiteljskih odnosa, što može utjecati i na promjenu ponašanja i stavove roditelja.

Medijacija u koju su izravno uključena djeca iziskuje obiteljskog medijatora koji je educiran za razgovor s djecom, gdje je razgovor s djecom dio medijacijskog procesa u kome se nastoje postići dogovori koji su prihvatljivi i prikladni za djecu. Prednosti pristupa koji uključuje djecu su višestruke:

- Uključenost u medijaciju pomaže djetetu da bolje razumije motivaciju i odluke svojih roditelja.
- Uključivanjem u proces djeca bivaju uvažena čime im se daje do znanja da su njihove želje, pogledi i osjećaji važni.
- Pristup koji uključuje djecu pomaže roditeljima da bolje razumiju svoju djecu. Konkretno, bolje razjašnjava djetetove strahove, brige, nade i snove.
- Proces olakšava komunikaciju između roditelja i djeteta, štoviše, može pomoći u smanjenju tenzija u odnosu roditelj-dijete.

- Djeci se daje mogućnost da jasno kažu što misle, kakve su im želje, kako se osjećaju čime se roditeljima daje prilika da te želje uzmu u obzir prilikom sastavljanja plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi
- Proces odnosno sudjelovanje u istom može osnažiti djecu kroz razgovor sa stručnjakom ili npr. kroz razumijevanje postupaka roditelja.

Uključivanje djece u medijacijski proces može biti na prijedlog roditelja ili na prijedlog djeteta ili na inicijativu obiteljskog medijatora. Ono što je važno je da roditelji razumiju stavove, potrebe i želje svoje djece te da njihovo uključivanje u proces medijacije može biti dobar način da saznaju više o tome. Djeca vole biti informirana i cijene da se njihovo mišljenje, stavovi i opcije čuju. Međutim mora im se objasniti, i važno je da razumiju kako oni nisu odgovorni za cjelokupnu odluku donesenu u postupku obiteljske medijacije.

Uključivanje djece u medijaciju može biti vrlo složeno i potrebna je sveobuhvatna priprema prije nego što medijator razgovara s djetetom. Primjenjuju se različiti pristupi ovisno o dobi i zrelosti djeteta. Dijete i oba roditelja moraju pristati na uključivanje djeteta u medijaciju. No na medijatoru ostaje odluka da li je prikladno uključiti dijete u proces medijacije.

Razgovor medijatora s djetetom je u potpunosti povjerljiv te se sadržaj razgovora ne iznosi nikome, uključujući i roditelje. Dijete vrlo često ima nešto što želi da medijator prenese roditeljima i što bi željelo da roditelji uzmu u obzir pri donošenju odluke. Uz izričito dopuštenje djeteta, medijator će u medijaciju unijeti djetetov glas.

Djetetu može biti od pomoći da razgovara s medijatorom ukoliko to želi jer:

- Dijete možda neće reći roditelju što stvarno misli, pogotovo ako je svjesno bilo kakvog sukoba između roditelja.
- Dijete možda neće imati priliku razgovarati s oba roditelja u isto vrijeme i može biti jako zabrinuto zbog toga što će reći nešto jednom roditelju umjesto da daje potpuno istu poruku i drugom roditelju u isto vrijeme.
- Stvari zbog kojih su roditelji zabrinuti, uključujući njihovu brigu o tome kako se dijete osjeća, mogu otežati djetetu da slobodno govori o tome kako se osjeća i što misli da je važno.

U kontekstu prava djeteta na izražavanje mišljenja posebno značenje imaju članci 12. i 13. Konvencije o pravima djeteta (Sl. 1. SFRJ 15/90; NN- MU 12/93, 20/97) kojima se obvezuju odrasli, prije svega roditelji i stručnjaci, da omoguće djeci ostvarivanje tog prava te da ih potaknu i ohrabre na izražavanje mišljenja o pitanjima koja ih se tiču u svim sferama njihova života.

U cilju implementacije odredbi Konvencije o pravima djeteta koje se odnose na pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje, u domaće zakonodavstvo, Obiteljskim zakonom iz 2015. godine definirano sudjelovanje djeteta u obiteljskoj medijaciji (i obveznom savjetovanju) i to na način da obiteljski medijator može u postupku obiteljske medijacije omogućiti djetetu izražavanje mišljenja uz pristanak njegovih roditelja.

Tu se nameće pitanje kako i na koji način je moguće djeci omogućiti izražavanje mišljenja u obiteljskoj medijaciji, ukoliko je za njegovo ostvarenje potreban pristanak roditelja?

Dio odgovora na to pitanje leži u činjenici da nemaju sva djeca isti stupanj autonomije i kompetentnosti te samim time ne mogu biti isključivo odgovorni za ostvarivanje svojih prava među kojima je i pravo na izražavanje mišljenja. Djeca trebaju i zaštitu odraslih, roditelja i stručnjaka, na kojima leži odgovornost i obveza djetetu omogućiti ostvarivanje njegovih prava u skladu s djetetovom dobi, zrelosti, stupnjem razvoja.

Drugim riječima djeca imaju pravo na izražavanje mišljenja no ostvarivanje tog prava uvelike ovisi o podršci i zaštiti odraslih ali i individualnim karakteristikama svakog pojedinog djeteta.

Kako bi se osigurala ravnoteža između prava djeteta da bude saslušano s jedne strane i osiguravanja prava da bude zaštićeno, u skladu s njegovom dobi i zrelosti druge strane, potrebno je uzeti u obzir razvojne sposobnosti djeteta uz poštivanje djetetove slobode i autonomije, bez opterećivanja djeteta odgovornošću odraslih (Lansdown, 2005.).

U tom kontekstu značajna je uloga obiteljskog medijatora koji bi u postupku medijacije mogao informirati roditelje o potrebama djece, mogućim koristima od uključivanja djeteta u proces donošenja odluka ne samo za dijete nego i za i obitelj u cjelini.

Uloga obiteljskog medijatora je pomoći strankama da razriješe sukob i postignu dogovor koji je prihvatljiv za sve. Medijator bi trebao poticati strane u sukobu da razmisle o načinima na koje se njihov sukob može najbolje riješiti te da s tim ciljem predlažu rješenja. Važno je istaknuti kako

sva rješenja moraju biti usmjerena na postizanje dogovora u najboljem interesu djeteta. Obiteljski medijatori moraju dobro razumjeti dinamiku odnosa koja vlada u obiteljima i samim time u životu djeteta.

Sumirajući sve navedeno uvijek treba voditi računa da obiteljska medijacija kao pomažuća intervencija mora, ne samo odgovarati na potrebe korisnika, nego voditi računa o najboljem interesu i dobrobiti djece prilikom donošenja odluka. Zbog toga je nužno osigurati dosljednu primjenu međunarodnih ugovora koji obvezuju Republiku Hrvatsku kao državu stranku, te primjenjivati međunarodne preporuke i standarde uz primjenu iskustava drugih zemalja i međunarodnih organizacija te domaćih stručnjaka koji imaju znanja i iskustva u ovom području.

To je važan preduvjet koji mora biti ostvaren ukoliko se u Hrvatskoj želi osigurati provedba obiteljske medijacije koja vodi računa o najboljem interesu djece u kojoj će dijete moći ostvariti svoje pravo na izražavanje mišljenja kako ga jamči, među ostalim i najvažniji globalni međunarodni ugovor o pravima djece - Konvencija o pravima djeteta.

S tom svrhom bilo bi uputno provesti jedno sveobuhvatno istraživanje među obiteljskim medijatorima u Hrvatskoj vezano uz njihovu sklonost i spremnost te dosadašnju praksu kod uključivanja djece u postupak obiteljske medijacije, a uvažavajući dobivene rezultate izraditi smjernice na kojima će se temeljiti i unaprijediti buduća praksa.

LITERATURA

1. Aras Kramar, S. (2017). Obiteljska medijacija. U: Rešetar, B i sur. *Suvremeno obiteljsko pravo i postupak*. (str. 291-324). Osijek: Pravni fakultet u Osijeku.
2. Borić, I. i Mataga Tintor, A. (2020). *Smjernice za kvalitetnu participaciju djece u javnim politikama i odlučivanju*. Ekspertiza. Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
3. Breber, M. i Sladović Franz, B. (2014). Uvođenje obiteljske medijacije u sustav socijalne skrbi – perspektiva stručnjaka. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(1), str. 123-152.
4. Cashmore, J. (2011). Children's participation in family law decision-making: Theoretical approaches to understanding children's views. *Children and Youth Services Review* 33, str. 515–520.
5. Cohen, O. i Dattner, N. (1995). The role of the mediator in family mediation. *Mediation Quarterly*, 13, str. 125-130.
6. Čulo Margaletić, A. (2017). Prava djeteta u obiteljskoj medijaciji. *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, 8 (Posebni broj), str. 151-170.
7. Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava iz 1996, Međunarodni ugovori, *Narodne novine* br. 1/2010.
8. Goldson, J. (2006). Hello, I'm a Voice, Let Me Talk: Child-inclusive Mediation in Family Separation, *Innovative Practice Report* br. 1/06, Wellington: Families Commission,
9. Guran, P. (2015). Roditeljske odgovornosti i prava djeteta. U: I. Milas Klarić i E. Radmilo (ur.), *Zbornik priopćenja s Godišnje konferencije Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe, Cronsee prava djeteta - između interesa roditelja i dužnosti države*, Zagreb: Pravobranitelj za djecu, str. 11-14.
10. Hart, R. (1992). Children's participation: from Tokenism to Citizenship. *UNICEF Innocenti Essays*, No. 4. Florence: Unicef, Italy.
11. Kearney, S. (2014) The Voice of the Child in Mediation. *Journal of Mediation & Applied Conflict Analysis*, 1 (2). str. 150-158.
12. Koller-Trbović, N, Jeđud Borić, I. i Žižak, A (2011). „Participacija djece u Dječjim Vijećima u Hrvatskoj“. Izvješće o rezultatima istraživanja provedenog u okviru pripreme alternativnog izvještaja djece o stanju dječjih prava Hrvatskoj. Dostupno na:

- http://www.savez-dnd.hr/wp-content/uploads/2018/08/Final_participacija_djece_u_djecjim_vijecima_izvjesce.pdf
13. Konvencija o pravima djeteta, Službeni list SFRJ, br. 15/90; Međunarodni ugovori - *Narodne novine* br. 12/93, 20/97.
 14. Korać Graovac, A. (2012). Pravo djeteta da bude saslušano - Opći komentar br. 12 Odbora za prava djeteta (2009). U: Filipović, G. & Osmak Franjić, D. (ur.) *Dijete u pravosudnom postupku – Primjena Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava*, Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu. Zagreb, Pravobranitelj za djecu, str. 117-137.
 15. Koren, M. (2005). Ljudska prava djece: pravo na informaciju, Zagreb: *Dijete i društvo*, str. 267-285.
 16. Kurk, E. (1997). Parenting disputes in divorce: facilitating the development of parenting plans through parent education and therapeutic family mediation. U: E. Kurk, (ur.) *Mediation and conflict resolution in Social Work and Human services*. Chicago: Nelson-Hall Publishers, str 81-95.
 17. Lansdown, G. (2001). Promoting children's participation in democratic decision-making. *UNICEF Innocenti Essays*, No. 36. Florence: UNICEF.
 18. Lansdown, G. (2005). Can you hear me? The right of young children to participate in decisions affecting them, *The Hague: Working Paper 36*. Bernard van Leer Foundation.
 19. Lansdown, G. (2010). The realisation of children's participation rights: critical reflections U: Percy-Smith, B., Thomas, N. (ur.): *A Handbook of Children and Young People's Participation – Perspectives from theory and practice*. Routledge. str. 11-23.
 20. Lansdown, G. (2011). *Every child's right to be heard – A resource guide on the UN Committee on the rights of the child general comment No. 12*. London: Save the Children in UK .
 21. Lansky, D.T., Swift, L.H., Manley, E.E., Elmore, A. and Gerety, C. (1996). The role of children in mediation. *Mediation Quarterly*, 14, str. 147-154.
 22. Lee, Y. (2010). Djeca i konfliktni razvodi – pristup djece domaćem, međunarodnim i europskim pravosuđu. U: Osmak-Franjić, D. (ur.) *Djeca i konfliktni razvodi*. Zagreb: Pravobranitelj za djecu, str. 11-16.

23. Luca-Mrđen, J. (2014). Trebamo li brinuti? Priručnik o adolescentima za roditelje i stručnjake. Zagreb. Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba.
24. Lucić, N. (2018). Protection of the right of the child to be heard in divorce proceedings – harmonization of croatian law with european legal standards. *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series (ECLIC)*, 1, str. 391–423.
25. Lundy, L. (2007). Voice is not enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child, *British Educational Research Journal* 33, str. 927-942.
26. Majstorović, I. (2007). Odgoj djece u obitelji – pravni aspekti. *Dijete i društvo*, 2, str. 441-449.
27. Majstorović, I. (2017). Ostvarivanje prava djeteta na izražavanje mišljenja - koliko su djeca »vidljiva« u obiteljskim sudskim postupcima u hrvatskoj?, *Ljetopis socijalnog rada*, 24(1), str. 55-71.
28. McIntosh, J. E., Wells, Y. D., Smyth, B. M. i Long, C. M. (2007). Child-focused and child-inclusive divorce mediation: comparative outcomes from a prospective study of postseparation adjustment. *Family Court Review*, 46 (1), str. 105–124.
29. McIntosh, J. i Moloney, L. (2004). Child Inclusive Family Law Mediation in Australia: What is it and Does it Work? Paper presented at National Mediation Conference, Darwin
30. McIntosh, J. i Long, C. (2006). Children Beyond Dispute: A Prospective Study of Outcomes from Child Focused and Child Inclusive Post-Separation Family Dispute Resolution.
31. Obiteljski zakon. *Narodne novine*, 103/15. 98/19
32. Odluka Hrvatskog Sabora, *Narodne novine*, 53/91
33. Opći komentar br. 12. (2009). Odbora za prava djeteta UN-a. *Dijete i društvo*, 12 (1- 2). Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
34. Opći komentar br. 14 (2013). o pravu djeteta da njegovi ili njeni najbolji interesi moraju imati prednost. <https://dijete.hr/hr/download/opci-komentar-br-14-2013-o-pravu-djeteta-da-njegovi-najbolji-interesi-moraju-imati-prednost/>
35. Parać Garma, M. (2012). Položaj djeteta i pravo na izražavanje mišljenja u sudskim postupcima u kojima se odlučuje o pravima djeteta. U: Osmak-Franjić, D. (ur.), .) *Dijete u*

- pravosudnom postupku – Primjena Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava, Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu. Zagreb, Pravobranitelj za djecu, str. 139-148.
36. Parkes, A. (2013). *Children and International Human Rights Law: The Right of the Child to be Heard*. New York: Routledge
37. Participation Models: Citizens, Youth, Online – A chase through the maze (2012). Creative Commons. Version 2.
https://www.nonformality.org/wp-content/uploads/2012/11/Participation_Models_20121118.pdf
38. Pećnik, N., Laklija M. i Sarić R. (2005). Zaštita najboljeg interesa djeteta u postupku razvoda braka roditelja. *Ljetopis socijalnog rada*, 12 (1), str: 7-38
39. Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja Registra obiteljskih medijatora, uvjetima stručne osposobljenosti obiteljskih medijatora, prostornim uvjetima i načinu provođenja obiteljske medijacije. *Narodne novine*, 29/21.
40. Profaca, B. (2010). Učinci izraženog roditeljskog sukoba tijekom razvoda na dijete. *Djeca i konfliktni razvodi*, Zbornik priopćenja s Godišnje konferencije Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe i stručnih rasprava Pravobranitelja za djecu RH, Zagreb: Pravobranitelj za djecu , str. 77-93.
41. Roberts, M. (2008). *Mediation in Family Disputes*, Principles of Practice (3. ed.). Routledge.
42. Rodríguez-Domínguez, C i Roustan, M. (2015). The inclusion of / focus on children in family mediation: A review of studies and future proposals. *Papeles del Psicólogo*. 36, str. 198-206.
43. Saposnek, D.T. (2004). Working with children in mediation. U: J. Folberg, A. Milne i P. Salem, (ur.) *Divorce and Family Mediation: Models, Techniques and Applications*, (str. 155 – 179). New York: Guilford Press.
44. Saywitz, K., Camparo, L. B., & Romanoff, A. (2010). Interviewing children in custody cases: Implications of research and policy for practice, *Behavioral sciences & the law*, 28 (4) str. 542-562.

45. Shepard, A. (2004). The Model Standards of Practice for Family and Divorce Mediation. U: : J. Folberg, A. Milne i P. Salem, (ur.) *Divorce and Family Mediation: Models, Techniques and Applications*, New York: Guilford Press, str. 516 – 543.
46. Schoffer, M. J. (2005). Bringing children to the mediation table: Defining a Child's Best Interest in Divorce Mediation. *Family Court Review*, 43 (2) str. 323–338.
47. Shaw, M. (1985). Parent-Child Mediation: A Challenge and a Promise. Mediating Between Family Members. *Mediation Quarterly*, 7. San Francisco: Jossey-Bass, str. 23-33.
48. Smith, A. B., Taylor, N. J. i Tapp, P. (2003). Rethinking Children's Involvement in Decision-Making after Parental Separation. *Childhood*, 10 (2)201–216.
49. Smrekar, M. (2016). Doživljaj kompetentnosti obiteljskih medijatora za uključivanje djece u medijaciju o pitanjima roditeljske skrbi, *Završni specijalistički rad*, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:199:997071>
50. Stern, M., Van Slyck, M.R. i Newland, L.M. (1992). Adolescent development and family dynamics: Delineating a knowledge base for family mediation. *Mediation Quarterly*, 9, str. 307-322.
51. Stephenson, P., Gourley, S i Miles, G. (2004). Child participation, *Roots* 7, Tearfund
52. Stoecklin, D. i Bonvin, J.M. (2014). *Children's rights and the capability approach*. Challenges and prospects. Dordrecht: Springer.
53. Thornblad, R. i Strandbu, A. (2018). The Involvement of Children in the Process of Mandatory Family Mediation. U: Nylund, A. Ervasti, K i Adrian, L *Nordic Mediation Research*, str.183-208, Cham: Springer.
54. Umbreit, M.S. i Kurk, E. (1997). Parent-Child Mediation, U: Kurk, E., *Mediation and Conflict Resolution in Social work and human Services*, Chikago. Nelson-Hall., str. 179-193.
55. Van Slyck, M.R., Newland, L.M. i Stern, M. (1992). Parent-child mediation: Integrating theory, research, and practice. *Mediation Quarterly* 10, str. 193-208.
56. Zetzel, G.W.K. (1985). In and out of the family crucible: Reflections on parent-child mediation. *Mediation Quarterly*, str. 47-67.

Sažetak

Tijekom posljednjih godina ideja da djeca imaju pravo biti saslušana o svim pitanjima koja ih se tiču, postala su središnja tema u međunarodnim raspravama o pravima djece. Pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje, zatim da dobije odgovarajuće informacije te da bude saslušano u svim stvarima koje ga se tiču, bilo izravno ili neizravno, jedno je od temeljnih prava i sadržano je u Konvenciji o pravima djeteta i drugim međunarodnim dokumentima kao i u domaćem zakonodavstvu koje je odgovarajuće potrebno primjenjivati i u obiteljskoj medijaciji. Cilj ovog rada jest, između ostalog, prikazati na koji način i pod kojim uvjetima djeca mogu izraziti svoje mišljenje u postupku obiteljske medijacije te tako participirati u odlučivanju. Dva su oblika medijacije u odnosu na sudjelovanje djece: medijacija usmjerena na djecu i medijacija u koju su djeca uključena,. Istaknute su specifičnosti postupka obiteljske medijacije između roditelja i djece. U radu se govori o višestrukim prednostima sudjelovanja djece u medijaciji ali i o potrebi da se prije odluke o sudjelovanju djece u medijaciji razmotre i potencijalne negativne posljedice. Osim toga istaknuti su preduvjeti koji trebaju biti zadovoljeni za uključivanje djece u medijaciju. Zatim važnost uloge i odgovornosti obiteljskog medijatora u informiraju roditelja i stvaranju preduvjeta koji bi osigurali uključivanje djece u proces obiteljske medijacije. U radu su sumirane su ključne teorijske i empirijske spoznaje o mogućnostima uključivanja djece u obiteljsku medijaciju i njihove stvarne participacije u ovom, za obitelj, važnom postupku reorganizacije obitelji ili rješavanja obiteljskih sukoba.

Ključne riječi: obiteljska medijacija, mišljenje djece, participacija djece, uloga obiteljskog medijatora, djeca u obiteljskoj medijaciji

Abstract

In recent years, the idea that children have the right to be heard on all matters that concern them has become a central theme in international debates on children's rights. The right of the child to express his opinion, then to receive appropriate information and to be heard in all matters that concern him, whether directly or indirectly, is one of the fundamental rights and is contained in the Convention on the Rights of the Child and other international documents as well as in domestic legislation which must be applied in family mediation. The aim of this paper is, among other things, to show how and under what conditions children can express their opinion in the family mediation process and thus participate in decision-making. There are two forms of mediation in relation to the participation of children: child-focused and child-inclusive family mediation. The specifics of the family mediation procedure between parents and children were discussed. The paper discusses the multiple advantages of children's participation in mediation, but also the need to consider potential negative consequences before deciding on children's participation in mediation. Additionally, the prerequisites that must be met for the inclusion of children in mediation were highlighted. Then the importance of the role and responsibility of the family mediator in informing parents and creating prerequisites that would ensure the inclusion of children in the family mediation process. The paper summarizes the key theoretical and empirical knowledge about the possibilities of including children in family mediation and their actual participation in this, for the family, important process of family reorganization or resolution of family conflicts.

Key words: family mediation, children's opinion, children's participation, role of family mediator, children in family mediation

IZJAVA O AUTORSTVU

Ja, Ana Đurkov izjavljujem da sam autorica završnog rada pod nazivom PRAVO DJETETA NA IZRAŽAVANJE MIŠLJENJA – IMPLIKACIJE ZA OBITELJSKU MEDIJACIJU

Potpisom jamčim:

- da je predloženi rad isključivo rezultat mog vlastitog istraživačkog rada
- da su radovi i mišljenja drugih autora/ica, koje koristim, jasno navedeni i označeni u tekstu, te u popisu literature.

U Osijeku, 06. listopada 2022. godine

Potpis autorice: _____

